

T.C.
Uludağ Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tefsir ve Hadis Bölümü
Hadis Ana Bilim Dalı

DÂRİMÎ
VE
SÜNEN'İ

Hadis
Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Ahmet YILDIRIM

T.C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Danışman
Doç.Dr. Mehmet Ali SÖNMEZ

Bursa - 1990

KISALTMALAR

a.g.e.	- adı geçen eser.
bkz	- Bakınız
h.no:	- hadis no
krş.	- Karşılaştırınız.
neşr	- Neşreden
ö .	- Ölüm tarihi
s.	- sayfa
thk	- Tahkik
trc.	- Tercüme eden
v.	- varak

ÖNSÖZ

İslâm dininin Kur'ân'dan sonra gelen en önemli kaynağı hadistir. Hadis il mi Emevîler döneminde önemli gelişmeler kaydetmiş,Abbâsîler devrinde de en olgun meyvelerini vermiştir. Hadislerin yazıyla tesbitinden sonra dağınık halde bulunan hadislerin, kitaplar halinde tasnifi bu devirde yapılmıştır.

Kütüb-i Sitte denilen altı kitap bu dönemin ürünüdür. Kütüb-i Sitte ile birlikte bu dönemde,"müsned,musannef, sünen, mu'cem" türünde çok kıymetli hadis çalışmaları yapılmıştır. İşte bunlardan biri de Dârimî'nin Müsned'i veya daha yaygın ismiyle Sünen'idi

İslâm kültürünün iki temelinden birini oluşturan "sünnetin" ana kaynakları arasında Dârimî'nin Sünen adlı eseri önemli bir yer tutmaktadır. Adı geçen hadis mecmuasını ve yazarı üzerinde bilimsel ölçülere bağlı kalarak, Türkiye'de Türkçe olarak hiç bir çalışma yapılmadığı için, Türk okuyucusuna tanıtma maksadıyla inceleme konusu yaptım. Konu çalışması gerek fen bilimleri ve gerekse sosyal bilimler alanında yapılan bütün çalışmalarda görülmüştür. Aynı konuda biri diğerinin kopyası olmamak şartıyla birden fazla çalışma yapmak mümkündür. Çünkü aynı konudaki birden fazla çalışmanın konuya değişik açılardan yaklaşımının, o konuya değişik boyutlar kazandıracağı bir gerçektir. Nitekim farklı asırlarda, hatta aynı asırlarda yaşamış müfessirlerin yazdıkları ciltler dolusu tefsir kitaplarının konusu sadece Kur'an-ı Kerim ve bu sayıdan daha az olmamak üzere yazılmış şerh türü eserlerinde konusu Hz. Muhammed'in (s.a) hadisleri olduğu düşünülürse her yazarın aynı amaca hizmet ettiği anlaşılır. Bu itibarla hadis ilmi alanında ün yapmış biri olan Dârimî ve Sünen adlı eseri üzerinde de çok yönlü araştırma ve çalışmalar olmuştur ve olmaya devam edecektir. Nitekim Sünen'in içine aldığı hadislerin tamamı Kütüb-i Sitte'deki hadislerle merfu hadisler yönünden karşılaştırılmış ve bu çalışma zamanımızda bir Mısırlı tarafından mastır tezi olarak ortaya konmuştur. Bu çalışma bir "zevâid" çalışmasıdır. Konumuzla her-

hangi bir aynılığı yoktur. Tamamen farklıdır. Yine Mısır'da Dârimî hakkında bundan on yedi yıl önce bir doktora tezi hazırlanmıştır. Ayrıca bu iki çalışmanın dili arapçadır ve henüz basımı yapılmamıştır. Bu tezlerden herhangi bir şekilde faydalanma sözkonusu değildir.

Bu tezlerin varlığına 45. sayfada işaret ettik. Ancak bunları elde etme hususunda gerek mektupla, gerek Mısır'a giden kişilerle isteme vasıtasıyla yaptığım çok yönlü araştırma neticesinde, tezi yazdıktan ve tez süresinin bitimine az bir zaman kaldıktan sonra çalışmanın ancak fihristini elde edebildik. Bu safhadan sonra yapacağımız bir şey olmadığı için tezi, bir takım tashihler yaparak böylece sunmayı uygun bulduk.

Dârimî ve Sünen'i hakkındaki bu çalışmamız, bir giriş ve iki bölümden meydana gelmektedir.

Giriş kısmında, Dârimî'nin yaşadığı dönem olan Abbasîler hakkında kısaca tarihî, ilmî ve fikri faaliyetlere değindik.

Birinci bölümde, Dârimî'nin hayatı, kaynakları (şeyhleri) talebeleri, eserleri ve ilmi şahsiyetini inceledik.

İkinci bölümde ise, kitabın tanıtılması, tetkiki ve özelliklerini inceledik.

Değerli tenkid ve tavsiyeleriyle çalışmamaya yön veren Hocalarım Prof. Dr. Sakıp Yıldız ve Doç. Dr. Selman Başaran'a şükranlarımı arz ederim.

Çalışmamın her safhasında bize yol gösteren ilgi ve yardımını esirgemeyen Hocam Doç. Dr. Mehmet Ali Sönmez'e teşekkürü bir borç telakki ederim.

9/2/1990

Üsküdar

Ahmet YILDIRIM

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar

ÖNSÖZ

GİRİŞ

DÂRİMÎ DÖNEMİ ABBÂSİLER TARİHİ İLE İLMÎ ve FİKRÎ FAALİYETLER

I- DÂRİMÎ DÖNEMİ ABBÂSİLER TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ	2
II- DÂRİMÎ DÖNEMİ ABBÂSİLER TARİHİNDE İLMÎ ve FİKRÎ FAALİYETLER	3
A- Hadis	3
B- Fıkıh	4
C- Tefsir ve Kıraat	5
D- Kelâm	6
E- Tasavvuf	

BİRİNCİ BÖLÜM

DÂRİMÎ'NİN HAYATI, KAYNAKLARI, TALEBELERİ ESERLERİ ve İLMÎ ŞAHSİYETİ

I- HAYATI	8
A- Doğumu ve Ailesi	8
B- İsmi ve Nesebi	8
C- İlk Tahsili	9
D- İlmi Seyahatleri	9
E- Dârimî'nin Yaşadığı Önemli Merkezler	10
F- Yaşayışı	12
G- Kadılık Görevi	12
H- Vefatı	13
II- DÂRİMÎ'NİN KAYNAKLARI	15
A- Sözlü Kaynakları	15
B- Yazılı	24
III- TALEBELERİ	30
IV- ESERLERİ	33
V- İLMÎ ŞAHSİYETİ	35
A- Hadis İlmindeki Yeri	35
1 - Kütüb-i Hamse müelliflerinin hocası oluşu	35
2 - Hadis rivayetindeki ehliyeti ve ahlâki kişiliği	36
B- Tefsir İlmindeki Yeri	37
C- Fıkıh İlmindeki Yeri	38

İKİNCİ BÖLÜM

SÜNEN'İN TANITILMASI, TETKİKİ ve ÖZELLİKLERİ

I- KİTABIN TANITILMASI	41
A- Sünen'i Yazma Sebebi	41
1 - Sünnet'e hizmet	41
2 - Ahkâm hadislerini toplama geleneğine uyumuş olma	42
B- Yazma Nüshaların Tanıtımı	42

1 - Köprülü Kütüphanesi'ndeki yazma nüsha	42
2 - Fatih Millet Kütüphanesi'ndeki nüsha	43
3 - Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki yazma nüshalar	43
C- Matbu Nüshaların Tanıtımı	43
1 - Tarihsiz Beyrut baskılı nüsha	44
2 - 1407/1987 Beyrut baskılı nüsha	44
D- Sünen Üzerinde Çalışmalar	45
E- Sünen'in Rivayeti	46
F- Kitabın İsimlendirilmesi	47
1 - Müsned	47
2 - Sünen	49
3 - Dârimî'nin Sünen'ine "Sahih" denmesi ve Buhârî'nin Sahih'inden önce te'lifi meselesi	51
G- Kütüb-i Sitte'den Sayılıp Sayılmaması	52
II - KİTABIN TETKİKİ	57
A- Kitapların Muhtevası ve Babların Tasnifi	57
B- Bab Başlıkları	64
C- Hadisleri ve Bab Başlıklarını Tekrar Etmesi	64
D- Senedlerin Tetkiki	65
III- SÜNEN'İN ÖZELLİKLERİ	68
A- Metin Yönünden Özellikleri	68
B- Sened Yönünden Özellikleri	75
NETİCE	81
BİBLİYOGRAFYA	83
KARMA İNDEKS	87

GİRİŞ
DÂRİMÎ DÖNEMİ ABBÂSÎLER TARİHİ İLMÎ VE FİKRÎ
FAALİYETLER

I- DÂRİMÎ DÖNEMİ ABBÂSÎLER TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

Dârimî'nin, yetmişbeş yıllık ömrü (181/797- 255/869) boyunca Abbâsi hilâfet makamında dokuz halife bulunmuştur. Onlarda, Harûnürreşid (170/786-193/809), Emin (193/809-198/813), Me'mun (198/813-218/833), Mu'tasım-Billâh (218/833-227/842), Vâsık-Billâh (227/ 842-232/847), Mütevekkil-Alellâh (232/847-247/861), Muntasır-Billâh (247/861-248/862), Müstaîn-Billâh (248/ 862- 252/866), Mu'tez-Billâh (252/ 866-255/869)'dir.

Dârimî, Abbâsî Devletinin en parlak ve güçlü devri kabul edilen Harûnürreşid döneminde doğmuş, gittikçe artarak altın çağına ulaşan bir devrede yaşamıştır. Yani onun hayatı Abbâsîlerin siyasi ve tefekkûrî alanda ulaştığı en parlak dönemde geçmiştir. Hicri 750 tarihinde Seffâh(132/750) tarafından kurulan bu devlet, en yüksek mertebesine üçüncü halife Mehdî ve dokuncuncusu Vâsık'ın idareleri arasında ulaşmıştır. ¹

Dârimî döneminde Abbâsî hilafeti iç siyasette, çıkan isyanları bastırma ve hilafet mücadeleleri şeklinde, dış siyasette ise, Bizans'a yapılan askeri seferler, elde edilen başarılar ve İtalya ve Sicilya gibi bölgelerde elde edilen bazı fetihler şeklinde geçmiştir.

¹⁾ Geniş bilgi için bkz. Philip K. Hitti, Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi (Trc. Salih Tuğ), II, 458-472 ; Hakkı Dursun Yıldız, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Abbâsîler maddesi, I, 34- 37.

II - DÂRİMÎ DÖNEMİ ABBÂSÎLER TARİHİNDE İLMÎ VE FİKRÎ FAALİYETLER

Dârimî'nin yaşadığı Abbâsîler dönemi toplumun refaha kavuşmasının yanı sıra, bu dönem fikir ve düşünce alanında da en önemli ve ciddi bir uyanış hareketine sahne olmuştur. İlmî faaliyetler İslâm dünyasında düşüncenin mimarı kabul edilen Me'mûn zamanında Eski Yunan Felsefesinin tesiri ile birlikte en yüksek noktaya ulaşmış, Bağdat'ta bu uyanışın simgesi sayılan Beytülhikme adlı akademi kurulmuştur. Ayrıca İslâmî ilimlerin gelişmesi ve bir sistem halinde teşekkül etmesi de bu döneme rastlamaktadır. İslâmî ilimlerdeki bu gelişmeleri ana hatlarıyla tanıyalım:

A-Hadis:

Hadis çalışmaları bakımından Dârimî'nin dönemini ele aldığımızda, bu dönemin hadiste tedvin ve tasnif devri olduğu göze çarpar. Hicrî II. asra girerken Halife Ömer b. Abdülazîz (101/720)'in tamimi ile başlatılan hadislerin tedvini hareketi, hadisin ilk müdevvini olarak bilinen Zührî (124/742)'den sonra gelişmiş ve hız kazanmıştır. Halife Ömer b. Abdülazîz hadislerin toplanması için etraf vilayetlere gönderdiği resmi tamirinden sonra sistemsiz malzeme, çeşitli metodlarla kitap haline getirilmeye başlanmış ve böylece hadis tasnif faaliyetleri ilk meyvelerini vermiştir. Bu meyvelerin günümüze ulaşan en önemli ürünü Medine'li Mâlik b. Enes (ö. 179/795) in el-Muvatta' adlı eseridir. Bundan bir müddet önce Ma'mer b. Râşid (ö. 152/769) tarafından Mekke'de meydana getirilen ve tasnif devrinin ilk mahsulü sayılan el-Câmî'i, Ma'mer'in talebesi Abdürrezzak es-San'ânî (211/827)'nin el-Musannef adlı eserinin içinde günümüze kadar gelmiştir. Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin (ö. 204/819) el-Müsned'i, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe'nin (ö. 235/849) el-Musannef'i, ihtiva etti-

ği 40.000' e yakın hadis ile Ahmed b.Hanbel'in(ö.241/855) el-Müsned'i ve hakkında çalışma yaptığımız Dârimî'nin Müsned'i veya daha yaygın söylenişi ile es-Sünen'i, hicrî III. yüzyılın ilk yarısında meydana getirilen en önemli eserlerdir.Bu yüzyılın daha çok ikinci yarısında yazılan ve "Kütüb-i Sitte" diye şöhret bulan Buhârî (ö.256/870) ve (ö.263/886) Müslim'in (ö.261/874) el-Câmi'us-Sahîh'leri ile İbn Mâce(ö.273/886) , Ebû Dâvûd(ö.275/888), Tirmizî (ö. 279/892) ve Nesâî'nin (303/915)Sünen'leri bu sahadaki en önemlileri olarak kabul görmüştür.²

B-Fıkıh:

Dârimî'nin yaşadığı dönem özellikle Abbâsîlerin ilk ikiyüz yılı, fıkıhın tedvin edildiği ve mezheplerin teşekkül ettiği dönemdir.Bunun neticesinde Irak'ta hadise yer vermeye birlikte re'yi de etkin şekilde kullanan Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ile Ebû Yûsuf (ö. 182/798) ve Muhammed (ö.189/805) başta olmak üzere talebelerinin ortaya koyduğu Hanefî mezhebi, Hicaz'da hadise ve Medine'nin hukuk tatbikatına ağırlık veren İmam Mâlik'in kurmuş olduğu Mâlikî mezhebi, bu iki mezhep arasında telifçi bir yol takip eden İmam Şâfi (ö. 204/855)'nin kurucusu olduğu Şâfiî mezhebi, daha çok bir hadisçi olarak bilinen ve hadis ekolünün kuvvetli taraftarı olan Ahmed b. Hanbel (ö.241/855)'in kurmuş olduğu Hanbelî mezhebi teşekkül etmiş oldu.Taraftarı bulunmayan ve sünî olmayan diğer mezhepler bu dönemde kuruluşlarını tamamlamışlardır. ³

C-Tefsir ve Kıraat:

Her ne kadar tefsir faaliyeti sahabe devrinde başlamış ve İbn Abbas gibi ileri gelen bazı sahabilerin tefsir "sahife"leri olduğu ileri sürülmüşse de, bunlar o dönemde rivayet halinde ve dağınık halde bulunuyordu. Kur'an tefsirinin sistemli bir şekilde ele alınışı

²⁾Hakkı Dursun Yıldız, a.g.e. I, 42, Ayrıca Geniş bilgi için bkz. Talat Koçyiğit, Hadis Tarihi,s. 199- 250,

³⁾Hakkı Dursun Yıldız, a.g.e. I, 42,H. İbrahim Hasan Hasan,Siyasi - Dini - Kültürel - Sosyal İslam Tarihi , III, 157(Trc:İsmail Yiğit, Sadreddin Gümüş, A.Turan Aslan, Yakup Çiçek)

hicri ikinci yüzyılın başlarına rastlar. Tefsir ilmî bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren ilk meyvelerini vermeye başlamıştır. Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767) 'ın Tefsîru'l-Kurân'ı, Kur'an'ın tamamını ihtiva eden ilk tefsir olarak kabul edilmektedir. ⁴ Yahya b. Sellam'ın (ö.200/815) Tefsîr'i ve Abdürrezzak b. Hemmâm (ö. 221/835)'ın Tefsîr'ül Kur'an'ı bize ulaşan ilk tefsirlerdir.

Taberî'nin (ö.310/922) , kendisinden önceki tefsir çalışmalarının hemen hemen hepsini içine alan Camiu'l-Beyân fî Tefsîr'ül Kur'an adlı büyük tefsiri hiç şüphesiz bu dönemdeki tefsir faaliyetinin en büyük mahsûlüdür.

Diğer taraftan kıraat-ı seb'a ve aşere imamlarının birkaçı müstesna hepsi Abbâsîler döneminde yaşamış ve kıraatle ilgili çalışmalar bu devirde doruk noktasına ulaşmıştır.Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın (ö.222/837) Kitabü'l Kıra'âtü, Ebû Bekir b. Mücâhid'in(ö.104/722) "yedi kıraat" ı tasnif ettiği önemli eseri Kitabü's-Seb'a gibi eserler bu dönemde telif edilmiş belli başlı eserlerdir. ⁵

D-Kelâm :

Dârimî'nin yaşadığı Abbâsîler dönemi, diğer İslâmî ilimlerde olduğu gibi kelâmında sistemleştiği, bazı itikadî mezheplerin kurulup geliştiği, bazılarının da sönüp gittiği bir dönemdir.Emeviler devrinde ortaya çıkan Mu'tezile ,Halife Me'mûn, Mu'tasım ve ve Vâsık dönemlerinde en parlak devrini yaşamış ve Abbâsî coğrafyasında taraftarlarını çoğaltmıştır. Bişr b. Mu'temir (ö.210/825), Nazzâm (ö. 230/845), Ebû Hüzeyl el-Allâf (ö.235/850), Câhız (ö. 256/869), Ebû Ali el-Cübbâî(ö. 303/916) ,Mutezilenin bu devirdeki meşhur alimleridir. Bağdat Mu'tezilesi bu dönemde , halife nezdinde itibar kazanmaya çalışarak kendi görüşlerini devletin resmi mezhebi haline getirmişlerdir. Bilhassa halku'l-Kur'an mesele

⁴ İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, I, 175.

⁵ Hakkı Dursun Yıldız, a.g.e. I, 41 - 42 Hasan İbrahim Hasan, a.g.e III, 152-53 Geniş bilgi için bkz. Tefsir Tarihi, İsmail Cerrahoğlu, I, 175 - 180.

sinde Sümâme b. Eşres (ö. 213/828) ve İbn Ebî Dûad (ö. 239/854), Halife Me'mûn ve ayrıca Mu'tasım'ın huzurunda Ahmed b.Hanbel ile yaptıkları münazaralar sonunda mihne⁶ devrinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu olay sebebiyle müslüman halkın nefretini çeken Mu'tezile'nin, Mütevekkil'in halife olmasıyla nüfuzu daha da azalmış, Abbâsîlerin son devirlerinde ise gücü ve tesiri tamamen kaybolmuştur.

Abbâsî idaresinin ikinci asrında sünnî akideyi savunan İbn Küllab el-Basrî(ö.240/854), Hâris el-Muhâsibî (ö.243/857),Buharî(ö.256/870), Ebû Ali el-Kerâbisî ve Dârimî (ö.282/895)⁷ gibi alimlerin ehl-i sünnet kelâm ilmînin doğmasına zemin hazırlamasından sonra Ebû l Hasen el-Eş'arî (ö. 324/936) tarafından ehl-i sünnet kelâmı giderek gelişmiş ve buna paralel olarak Mâverâünnehir'de Ebû Mansur el-Mâtürî'dî (ö. 333/ 944) tarafından kurulan ikinci Sunnî kelâm mektebi ile kökleşmiştir.⁸

E-Tasavvuf:

Tasavvuf hareketinin ortaya çıkışı ve gelişmesi de Dârimî'nin hayatını içine alan Abbâsî dönemine rastlar.Tasavvufun doğuşunu hazırlayan İbrâhim b. Edhem (ö. 161/777) ve Şakîk-i Belhî (ö. 164/780) Abdullah b. Mübarek, (ö. 181/797) , Ahmed b. Hanbel, Râbiatü'l-Adeviyye (ö. 189/780) bu dönemin başında yaşamışlardır. Tasavvufun gerçek kurucuları sayılan Ma'rûf-i Kerhî (ö. 201/816) Cüneyd-i Bağdâdî, (ö. 296/909), Ebû Hüseyin en-Nurî, (ö.295/907) , Şiblî, (ö. 334/945) Beyazid-î Bistâmî(ö. 261/875), Hâris el-Muhâsibî, (ö.243/857), Sehl et-Tüsterî,(ö. 284/897), Hakîm et-Tirmizî(ö.285/898) , Mansur el-Hallâc(ö. 310/922) gibi sûfîlerin hepsi Abbâsî hâkimiyetinin ikinci asrına tesadüf eden hicri üçüncü yüzyılda yaşamışlardır.⁹

⁶ Mihne " Kur'an'ı Kerim, Allah'ın kelimedir. Mahluk değildir" diyenlerin maruz kaldığı sıkıntı, baskı ve işkence olayıdır.

⁷Burada sözü edilen Dârimî kelâmcı olan Osman b. Sâid'dir.

⁸ Hakî Dursun Yıldız, a.g.e, I, 42-43. Geniş bilgi için bkz. Hasan İbrahim. Hasan, a.g.e. III, 164 - 65.

⁹ Hakî Dursun Yıldız, a.g.e, I, 43.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÂRİMÎ'NİN HAYATI,KAYNAKLARI,TALEBELERİ, ESERLERİ
ve
İLMİ ŞAHSİYETİ

I - HAYATI :

A-Doğumu ve Ailesi:

Dârimî, 181/797 senesinde Semerkant'ta dünyaya geldi.Doğumu daha sonra kendisinin de belirttiği gibi Abdullah b. Mubarek'in vefat ettiği yıla isabet etmektedir. Kaynaklar doğum tarihi hususunda ittifak halindedirler. ¹

Dârimî'nin hayatıyla ilgili malumat bu kadar meşhur bir zat olmasına rağmen oldukça azdır. Meselâ babasının durumu, ailesinin maddi ve ilmî vaziyeti, kardeşleri olup olmadığı ve benzeri şeyleri, ondan bahseden kaynaklarda göremiyoruz.

B- İsmi ve Nesebi:

Hadis hafızı ve imamı olan Dârimî'nin ismi ve nesebi :

Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. Fazl b. Abdillâh'tır. ² Bilinen nisbelerinden biri Ebû Muhammed et-Temimî, diğeri ise ed-Dârimî es-Semerkandî'dir.Soyu ise

¹) El-Hafîb el-Bağdâdî, Târihu Bağdat,X,30;es-Sem'ânî,, el-Ensâb,V,252;Zehebî, Tezkiretu'l-Huffaz,II ; İbn Tağriberdî , en-Nücûmu'z-Zâhire,III,22-23;Dâvûdî, , Tabakâtu'l-Müfessirin,I,244;İbnu'l-Keyyâl,El-Kevâkibu'n -Neyyirât,s.301;Zirikî,el-A'lâm,IV,230;Brockelmann,GAL,I,271;Fuat Sezgin,GAS,I,114; İA,III,485-486.

²) İbn Ebî Hâtım er-Râzî,Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dîl,V,99; Ayrıca krş.El-Hafîb el-Bağdâdî, a.g.e, X, 29; es-Sem'ânî,V,252; İbnu'l -Esîr,el-Lübâb,I,484;İbnu'l-Esîr,el-Kâmil fi't-Târih,VII,217; Zehebî,a.g.e.II,534 el-İber,II , 8 ; İbn Hacer,Tehzîbu't-Tehzîb,V,294; İbn Tağriberdî,a.g.e.II,22; Suyûtî,Tabâkâtu'l-Huffâz,s.229; Hazrecî,Hulâsatu Tehzîbi'l-Kemâl,s.304; Kettânî, er-Risâletu'l-Müstadrefe,s.32; Taşköp-rüzâde,Miftâhu's-Seâde,II,145; Brockelmann , GAL ,I,271;Fuat Sezgin,GAS,I,114.

"İbn Mâlik b. Hanzala b. Zeyd Menat b. Temim'dir. ³Kabileleri " Benü Temim'in bir kolu bulunan ve Arabistan kabilelerinden biri olan Benü Dârimî'dir ve muhtemelen ona muvâlat (mevlalık) münasebetiyle bağlı bulunmaktadır. ⁴

Neseb kaydının tahlilinden künyesinin Ebû Muhammed, isminin Abdullah, babasının adının Abdurrahman olduğu anlaşılmaktadır. Babası hakkında belirtildiği gibi tanıtıcı bir bilgiye ulaşabilmiş değiliz.

Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, İslâm aleminde ve muhaddisler arasında ed-Dârimî lakabıyla meşhur olmuştur. Bu lakap ona soyunun dayandığı kabilede dolaylı verilmiştir.

C-İlk Tahsili:

Dârimî'nin ilk tahsiline ne zaman başladığına dair herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Kendisinden hadis alan Buharî (ö. 256/870) Müslim (ö. 261/875) gibi hadisçiler göz önünde bulundurulup, onların ilk tahsillerini kendi şehir ve aile çevrelerinde yaptıklarına göre, Dârimî'nin de ilk tahsilini kendi şehir ve aile çevresinde ikmal etmiş olduğu söylenebilir.

D-İlmi Seyahatleri:

Hız Peygamber (s.a)'in ilim hakkındaki müjdeleri ve teşvikleri ile sahabenin örnek faaliyetleri, daha sonra gelen nesilleri harekete geçirmiş, ilim elde etmek için muhtelif bölgelere seyahat etmelerine sebep olmuştur. Henüz daha hadis-i şerifler tedvin edilmeden ashab-ı kiramın geniş bir coğrafyaya dağılmış olması hadislerin bir araya toplanması ve gelecek nesillere intikal ettirilebilmesi bir problem olarak ortaya çıkmıştı. İşte bu yeni problemin çözümü için hadis uğrunda yapılan uzun ve meşakkatli seyahatler (er-rihletu fi talebi'l

³Es-Sem'ânî, a.g.e. V, 25; İbnu'l Esîr, a.g.e. I, 484; Ahmed Atiyyetullah, el-Kâmusu'l İslâm iyye, II, 118; Kettanî, a.g.e s. 32.

⁴ M.Zubeyr Sıddıkî, Hadis Edebiyatı Tarihi, (Trc:Y. Ziya Kavakçı),s.108-109 .

hadis) yapılmıştır.

Talebü'l hadis için yapılan bu yolculuklar sahabe devrinden itibaren başlatılmış ilmî faaliyetlerdir. ⁵

İslâm merkezleri arasındaki ilim alış verişini artırmak, ilim adamlarının birbirleriyle tanışma ve fikir teâtisinde bulunmalarını sağlamak ilmî kongrelerin lüzumunu ortaya koymak için⁶ örnek olarak gösterebileceğimiz rıhle faaliyetleri içinde müellifimizi de görmekteyiz. Onun ilk seyahatine ne zaman çıktığına dair kaynaklarda bir açıklama göremiyoruz.

Dârimî hadis çalışmaları için Horasan,Suriye,İrak, Mısır ve Hicaz'a seyahatler yapmıştır. Horasan'da bilhassa hadis ilmîne büyük hizmetlerde bulunmuş, hadis ilmîni uzak diyarlardan toplamıştır. ⁷

E-Dârimî'nin Yaşadığı Önemli Merkezler:

Dârimî önemli ilim merkezlerinden olan ve meşhur muhaddislerin büyük çoğunluğunun nisbet edildiği Semerkant,Horasan, Bağdat v.b. bölgelerde yaşamıştır.İlmî merkezlerde yaşayan insanların ilmî istifadesi ile bu merkezlerden uzak kalanların istifadeleri arasında pek tabii olarak farklar olacaktır.Sırf Hz. Peygamber'in (s.a) eğitiminden bolca nasi-bini alabilmek için karın tokluğuna Hz.Peygamber'in (s.a) yanında kalan Ebû Hureyre ile çeşitli bölgelerde ve idarecikle meşgul olan sahabilerin bilgileri arasındaki farkların temelinde böylesi bir sebep görmek mümkündür.Bundan ötürü müellifimizin ilmî şahsiyetini tanımamıza yardımcı olması bakımından daha çok hayatının büyük bölümünün geçtiğini tahmin ettiğimiz, yaşadığı muhitlerden, doğum şehri olan Semerkant'ı ele alacağız.

⁵⁾ Geniş bilgi için bkzSubhi Salih, Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları, (Trc: M.Yaşar Kandemir),s.39- 52; Talat Koçyiğit a.g.e, s. 97-103.

⁶⁾ İsmail L. Çakan, Anahatlarıyla Hadis, s. 171.

⁷⁾ Es-Sem'ânî, a.g.e, V, 251; Zehebî,A'lami'n-Nubelâ,XII, 224; el-İber, I, 365;İbnu'l-İmâd, a.g.e, II, 130; İbn Hacer, V, 296; Kehhale a.g.e, IV, 71; Fuat Sezgin, GAS, I, 114;İA, III, 485-86.

Semerkant,Orta Asya'nın en büyük şehirlerinden olup, Mâverâünnehir'in Soğd bölgesinde, bugün Rusya'nın hakimiyeti altında bulunan Türkistan'da Zerafşan eyaletinin merkezidir.Semerkant, Zerafşan eyaletinin Karaderya nehrinin güney kenarından 8 km. mesafede, Buhâra'nın 222 km. güneydoğusunda ve Taşkent'in 628 km.güneybatısında, 38-39 derece kuzey paraleli ile 64 derece doğu meridyeni üzerinde yer alır. Bir dağın kuzey eteğinde olup, bir ova kenarındadır.Denizden yüksekliği 670 m. dir. ⁸

İslâm medeniyetinin parlak devirlerinde meşhur bir şehir olan Semerkant, bir müddet Timurlenk'in başkentliğini de yapmıştır. ⁹

Semerkant ashap neslinin feyzini alma şerefine nail olmuştur. Sahabilerden Hz.Peygamber'in(s.a) mesajını buraya ulaştıran Kûsem b. Abbâs'tır (ö. 57/677).Kûsem,Hız. Peygamber'in amcazadesi ve Hz. Hüseyin'in süt kardeşi olup, çocuk sahabilerdendir. Hayatının gençlik döneminde Hz. Ali (r.a) devrinin Medine valiliğini yapmıştır. Halife uğursuz ellerle şehid edildikten sonra devrin kargaşalıklarından uzak kalmak düşüncesiyle olsa gerek kalkıp Semerkant'a gitmiş orada yerleşmiştir. O bölgede uzun müddet Peygamber feyzini yaymış 57/677 senesinde Semerkant'ta vefat etmiştir. ¹⁰

Yine sahabelen Ebû Berze'nin (r.a) 64/683 'Semerkant'ta vefat ettiği rivayet edilir. ¹¹

Hadis ilmîni günümüze kadar getiren ve eserleri elimizden düşmeyen meşhur muhadislerin bir kısmı Semerkant'ta doğup büyümüşdür.Müellifimiz dışında Semerkant'ta doğup büyüyen Abd b. Humeyd (ö.249/864), İsa b. Ömer(ö.?),Ömer b.Muhammed b. Buceyr el-Hemdânî (311/923) ¹² gibi hadisciler de bu şehrin ünlü alimlerindendir.

Ayrıca Dârimî,döneminin önemli ilim merkezlerinden olan Horasan'da hadis il-

⁸) Şemseddin Samî,Kâmûsü'lA'lam, IV, 2626; Ayrıca bkz. Yakût Hamevî, Mu'cemü'l-Buldan, III, 247-250;İA,X, 469-71.

⁹) Ş.Samî, a.g.e,IV, 2626.

¹⁰) İbn Hacer, el-İsabe fi Temyizi's sahabe, III, 226- 227

¹¹) İbn Sa'd ,Tabakatu'l kubra, V, 9.

¹²) Bu şahsiyetler aynı zamanda Dârimî'nin talebeleridir.

mîne büyük hizmetlerde bulunmuş ¹³ , Bağdat'ta ise bir çok şahsiyete ders vermiştir. ¹⁴

F-Yaşayışı:

Kaynaklardan Dârimî'nin hayatı incelendiğinde yaşayış olarak sade bir yaşayış içinde olduğu görülmektedir. Umumiyetle bütün İslâm büyükleri için nakledilen zühd ve takva gibi tebarüz ettirici vasıfları ve hareketleri Dârimî'de de görmek mümkündür.

Alimlerden Muhammed b. Abdullah b. Numeyr "O ezberde ve vera'da (şüpheli şeylerden sakınmada) bizden üstündür." ¹⁵ derken Muhammed b. İbrahim b. Mansur eş-Şîrazî'de "Dârimî akı ve dindarlığı çok olan bir zattır. Hilm, zühd ve ibadeti darb-ı mesel haline geldi" ¹⁶ demiştir. Bu tesbitler Dârimî'nin bu özelliklerini teyid etmektedir.

Bütün bunlardan anlaşıldığına göre Dârimî, zühd ve takva sahibi ,fakir bir zat idi. "Kendisine dünya arzedildiği halde kabul etmedi." ¹⁷ Ömrünü doğruluğu, takvası, kanaatkârlığı ile devam ettirdi. Bu haliyle dillere destan oldu. Böylece diğer insanlara örnek bir yaşayış ve şahsiyet ortaya koydu.

G- Kadılık Görevi:

Makam sahibi olmak, insanların arzuladığı şeylerdendir. Bazıları istedikleri halde makam ve mevkiyi elde edemezler. Bazıları da istemedikleri halde böyle nimetlere nail olabirler.

Muhaddisliği yanında namlı bir müfessir ve bilgili fakih olan Dârimî böyle bir nimete nail olmuştur. Fakat üstün bir takva, zühd ve dindar bir kişiliğe sahip olduğu için resmi

¹³) Geniş bilgi için bkz. Zehebî, A'lamü'n-Nübelâ, XII, 227.

¹⁴) El-Hatib el-Bağdadî, a.g.e, X, 29.

¹⁵) El-Hatib el-Bağdadî, a.g.e, X, 32

¹⁶) Zehebî, A'lamü'n-Nübelâ, XII, 227.

¹⁷) Zehebî, a.g.e, XII- 229.

görev kabul etmek istemedi.Sultanın¹⁸ ısrarları ve şiddetli baskıları neticesinde Semerkant kadılığını kabul etmek zorunda kaldı.Kadı tayin edildikten sonra yalnız bir davaya bakmış ve hemen istifasını vermiştir.¹⁹

H-Vefatı:

Dârimî de bütün insanlar gibi bir gün bu dünyadan göçtü.Fakat her göçenin göçü bir olmaz.Bazılarının ki acı olur, geride kalanlara zor gelir.

Dârimî 255 / 868 yılında terviye günü Merv'de vefat etti.²⁰ Vefat ettiği ve defnedildiği günün tesbitinde muhtelif rivayetler vardır.Bir rivayete göre vefatı Zilhicce'nin 8. terviye ve perşembe günü, defni ise Arefe ve cuma günü olduğu,²¹ diğer rivayette ise vefatı Arefe ve perşembe günü, defni ise bayramın birinci günü (cuma) olduğu şeklindedir.Vefat ettiğinde 75 yaşında idi.²² Aynı yıl Nisabur muhaddisi Ebû Abdurrahman Abdullah b. Haşim et-Tûsî; Vâsıt muhaddisi Muhammed b. Harb en-Nisaî Dimaşk muhaddisi Musa b. Amir b. Ammare b. Harim el-Merri vefat etmiştir.²³

Talebesi Hafız Mekki b.Muhammed b. Ahmed b. Mahan el-Belhi' de hocasının vefat tarihinin 255 olduğunu, 256'dır diyenlerin hata ettiğini söylemiştir.²⁴

İshak b. Ahmed b. Halef, Dârimî'nin vefatı hususunda şöyle der:" Biz Muhammed b. İsmail el-Buhârî'nin yanında idik. Buhârî'ye Abdullah b. Abdurrahman'ın ölüm haberinin bulunduğu

18) Bahsedilen Sultanın kim olduğu hususunda kaynaklarda bir bilgiye raslayamadık.

19) El-Hatîb el-Bağdadî, a.g.e, X, 29; es-Sem'ânî, a.g.e, V, 251, İbn Hacer, a.g.e, V, 296;Adil Nuveyhız, Mu'cemu'l Müfessirin, I, 311; Ahmet Atiyyetullah, a.g.e,II, 118;Zirikli a.g.e, IV, 230;İA, III, 486.

20) El-Hatîb el-Bağdadî, a.g.e, X, 32; es-Sem'ânî,a.g.e, V,251;Zehebî, Tezkire, II, 534; A'lamu'n Nübela, XII, 228; İbn Hacer, a.ge,V, 495,; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n Nihaye, XI, 20; Kettani,a.g.e, s.32; Hüseyin b.Muhammed Diyârbekrî, Tarihu'l Hams, II, 341; Brockelmann ,GAL,I, 270; Fuat Sezgin, GAS, I, 114; İA, III, 485.

21) Abdülaziz b. Şah Veliyullah Dehlevi, Büstani'ül Muhaddisin,(Trc:Ali Osman Koçkuzu), s. 92.

22) El-Hatîb el-Bağdadî,, a.g.e, X, 32

23) Zehebî, Tezkire, II, 535.

24) Zehebî,A'lamü'n Nübela, XII,228.

mektup geldi. Bunun üzerine başını eğdi. Sonra kaldırıp , istircâ' yaptı (Inna lillah ve inna ileyhi raciûn) okudu. Gözlerinden yaşlar yanaklarına doğru akmaya başladı. Buhârî o güne kadar hadis içinde geçenler dışında hiç bir şiir söylememişken, zarurete binaen şu beyitler ağzından döküldü:

**"Eğer arkaya kalırsan bütün dostların ölüm acılarını (görürsün) tadarsın
Senin ölümün elbet de daha fecidir." ²⁵**

²⁵⁾ Zehebî, a.g.e, XII,228-229;İbn Hacer, a.g.e, V, 296;

II-DÂRİMÎ' NİN KAYNAKLARI (ŞEYHLERİ)

Hadis ilminde geniş malumata sahip olan Dârimî, Semerkant, Horasan, Bağdat gibi çeşitli ilim merkezlerinde yaşamının verdiği imkânı kullanarak zamanın önemli üstadlarıyla görüşmüş ve bir çok hadis aliminden istifade etmiştir. O'nun kendilerinden hadis aldığı bilinen hocalarını hadis rivayeti bakımından incelememiz, Dârimî'nin hadis ilmîndeki mevkiini tesbit etmede bizlere ışık tutacaktır.

Dârimî'nin eserinde hadis aldığı bilinen hocalarının adeti oldukça kabarıktır. Biz hadis aldığı hocalarını iki bölümde ele alacağız.

A-Sözlü Kaynakları:

Hadis edebiyatında hadislerin yazıyla tesbiti etrafında toplanan rivayetleri ve hadislerin yazılıp yazılmaması hususundaki mevcut ihtilafa rağmen, hadislerin pek erken devirde yazılmaya başlanıldığını, yine oldukça erken bir devirde, kısmen şifahi ve kısmen yazılı gelen dağınık hadislerin kitaplar halinde tedvin edildiğini ve ikinci asrın ortalarında, toplanmış olan bu materyalin muayyen bablar halinde bir tasnife tabi tutma yoluna girildiğini ve gittikçe gelişen bir tasnif faaliyetinin ortaya çıktığını görüyoruz. Bu edebiyatın tedvin ve tasnifi ile birlikte, müteakip nesillere intikalının kanunları meydana gelmiştir. Hakikatte yazılı kaynaklardan naklin etrafında teşekkül eden bu kanunlar, isnad müessesesinin bir rüknü gibi görünmüştür.²⁶

Hadis ananesinin yaşadığı devrinin pek tabii ifadesi olarak, bir ravi hocasından

²⁶⁾ Fuat Sezgin, Buhari'nin Kaynakları, s. 47

أخبرنا ve حدثنا vb. rivayet lafızlarıyla hadis alırken bu ifadeleri kullanmış olması, onun bu hadisleri hocasından mutlak surette şifahi yoldan aldığını göstermez. Belki de hocası hadisleri ona bir yazılı kaynaktan rivayet etmiş ve bu kaynak bugüne kadar gelmemiş olabilir. Aynı şekilde bu rivayet lafızları alınan hadislerin tamamının şifahen alındığının bir göstergesi de değildir.²⁷

İşte bunun gibi Dârimî'nin de sözlü kaynakları denildiğinde eseri olmayan hocaları anlaşılmalıdır. Sözlü kaynakları dediğimiz hocalarının bazılarının da eserleri var olabilir. Fakat daha sonra bunlar kaybolmuş olabilirler. Bu sebeple Dârimî, hocalarından şifahi nakil yaparken kullandığı birtakım rivayet tabirleriyle hadisi rivayet ettiğinden ve rivayet ettiği hocalarının eserleri şimdi elimizde olmadığından bu hocalarına sözlü kaynakları diyoruz. Sözlü kaynakları belirtirken alfabetik sıra gözetilmiş olup ve Sünen'de Dârimî'nin onlardan kaç hadis rivayet ettiği de rakamla karşılarında belirtilmiştir.

1-Abbâs b. Süfyan	4
2- Abdullah b. Abdülhâkem el-Mısırî	1
3- Abdullah b. Ali el-Medinî	1
4- Abdullah b. Amr b. İban	2
5- Abdullah b. Cafer er-Rakkî	19
6- Abdullah b. Ebî Ziyâd	1
7- Abdullah b. Halid	1
8- Abdullah b. Halid b. Hâzim	3
9- Abdullah b. İmran	9
10- Abdullah b. Mesleme	15
11- Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb	1
12- Abdullah b. Muhammed el-Kirmani	2
13- Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe	6
14- Abdullah b. Musa	3
15- Abdullah b. Mûtî	1
16- Abdullah b. Ömer	1
17- Abdullah b. Saîd	120
18- Abdullah b. Saîd el-Eşec	1
19- Abdullah b. Salih	69

²⁷⁾ Fuat Sezgin, a.g.e, s. 47- 48

20- Abdullah b. Seleme	2
21- Abdullah b. Yahya	1
22- Abdulah b. Yezid	28
23- Abdullah b. Yezid el-Mûkri	4
24- Abdullah b. ez-Zubeyr el-Hûmeydî	4
25- Abdülmelik b. Süleyman el-Antakî	1
26- Abdülvehhab b. Saîd ed-Dımaşkı	3
27- Abdussamed b. el-Vâris	9
28- Abdurrahman b. İbrahim ed-Dımaşk-Duhaym	2
29- Abdurrahman b. el-Kasım	1
30- Abdurrahman b. Salih	1
31- Affan b. Müslim	36
32- Ahmed b. Abdullah	44
33- Ahmed b. Abdullah Ebûl Velid el-Herevi	1
34- Ahmed b. Abdullah b. Yusuf	1
35- Ahmed b. Abdurrahman ed-Dımaşkı	1
36- Ahmed b. Esed	4
37- Ahmed b. Haccac	6
38- Ahmed b. Hamid	9
39- Ahmed b. Halid el-Vehbi	20
40- Ahmed b. İsa	2
41- Ahmed b. İshak	1
42- Ahmed b. İsmail	1
43- Ahmed b. Yakup el-Kûfî	1
44- Ahmed b. Yunus	4
45- Ahmed b. Yusuf	1
46- Ali b. Abdullah el-Medeni	4
47- Ali b. Abdülmecid	1
48- Ali b. Hacer es-Sûdi	2
49- Ali b. Saîd	1
50- Amr b. Avn	68
51- Amr b. Asım	8
52- Amr b. Hammad	1
53- Amr b. Zurâre	3
54- Asım b. Ali	2
55- Asım b. Yusuf	8
56- Bişr b. Adem	1
57- Bişr b. Amr ez-Zehranî	6

58- Bişr b. Hâkem	12
59- Bişr b. Ömer	2
60- Bişr b. Sabit el-Bezzâr	5
61- Bundar	1
62- Cafer b. Abdullah b. Avn	1
63- Cafer b. Avn	58
64- Ebû Ali el-Hanefî	5
65- Ebû Asım	83
66- Ebû Amir	1
67- El-A'la b. Asım el-Cu'fi	1
68- Ebû Bekir el-Mısrî	1
69- Ebû Bekir b. Beşşar	2
70- Ebû Hatim el-Basri	2
71- Ebû Hatim el-Basri Revh b. Eslem	1
72- Ebû Hatim Eşhel b. Hatim	1
73- Ebû Cafer Muhammed b. Mehran el-Cemal	2
74- Ebû Hani el-Havlanî	1
75- Ebû'l-Hasen	1
76- Ebû Heyseme Mus'ab b. Saîd el-Harranî	1
77- Ebû Hafz Amr b. Ali el-Fallas	1
78- Ebû Hayyan el-Temimî	1
79- Ebû Muhammed b. El-Hanefî	2
80- Ebû Muammer İsmail b. İbrahim	13
81- Ebû'l Muğire	46
82- Ebû Nuaym	161
83- Ebû'n Nazr b. Şümeyl	5
84- Ebûn Numan	72
85- Ebû'r Ebi ez-Zehranî	2
86- Ebû Salih b. Abdullah	1
87- Ebû Saîd b. Amr	1
88- Ebû Saîd b. Ebi Umeyye	1
89- Ebû Yakub Yusuf el-Buveydî.	1
90- Ebû'l Yeman	1
91- Ebû'l-Yeman b. Nafi	1
92- Ebû'z-Zubeyr	1
93- Ebû Osman el-Basrî	1
94- Ebû'l Velid et-Teyalisî	114
95- Ebû'l Velid Halebi Musa b. Halid	2
96- El-Muğire	1
97- En-Numan	1

98- El-Veddâh b. Yahya	1
99- El-Velid	1
100- Esed b. Musa	1
101- Esved b. Amr	11
102- Ferve b. Ebi Meğrâ	6
103- Haccac el-Basrî	1
104- Haccac b. Nasır	1
105- Haccac b. Minhal	105
106- Hammâd b. Zeyd	1
107- Hâkem b. Musa	15
108- Hâkem b. Nafi	58
109- Halid b. Mahled	35
110- Hasan b. Ahmed	1
111- Hasan b. Ahmed el-Harranî	1
112- Hasan b. Ali	1
113- Hasan b. Arefe	5
114- Hasan b. Bişr	4
115- Hasan b. Ebi Yezid el-Kufî	1
116- Hasan b. Mansur	5
117- Hasan b. Rebî	6
118- Haşim b. el-Kasım	33
119- Harun b. Abdullah	1
120- Harun b. Muaviye	12
121- Havs b. Ömer el-Havzî	1
122- Hayve b. Şurayh	1
123- Haysem b. Cemil	4
124- İbrahim b. Halil	1
125- İbrahim b. İshak	4
126- İbrahim b. el-Münzir	8
127- İbrahim b. Musa	12
128- İbrahim b. Münzir el-Havzaî	2
129- İmran b. Zurâre	1
130- İshak b. İbrahim	31
131- İshak b. İsa	22
132- İsmail b. İban	25
133- İsmail b. İbrahim et-Tercümanî	1
134- İsmail b. İbrahim	4
135- İsmail b. Halil	5
136- İsmet b. Fazl	4
137- Kabise	23
138- Kasım b. Kesir	2

139-	Mahled b. Halid b. Mâlik	1
140-	Mahled b.Mâlik	9
141-	Mahmud b. Gilan	1
142-	Mâlik b. İsmail	19
143-	Mâlik	2
144-	Mansur b. Seleme	4
145-	Mekki b. İbrahim	3
146-	Mervan b. Muhammed	30
147-	Muammer b. Beşer	2
148-	Muhammed b. Abdullah	4
149-	Muhammed b. Abdullah b. Numayr	3
150-	Muhammed b. Abdullah b. er-Rakaşi	19
151-	Muhammed b. Ahmed	20
152-	Muhammed b. Ahmed b. Ebi Halef	14
153-	Muhammed b. el-A'laî	15
154-	Muhammed b. Beşşâr	5
155-	Muhammed b. Cafer el-Medâinî	1
156-	Muhammed b. Ebi Bekr	1
157-	Muhammed b. Esed	1
158-	Muhammed b. Fazl	7
159-	Muhammed b. el-Ferec el-Bağdadî	1
160-	Muhammed b. Hamid	26
161-	Muhammed b. Hateme'l Mekteb	3
162-	Muhammed b. İbad	1
163-	Muhammed b. İmran	1
164-	Muhammed b. İsa	78
165-	Muhammed b. İshak	1
166-	Muhammed b. İsmail b. Saîd	1
167-	Muhammed b. Ka'b el-Karzî	1
168-	Muhammed b. Kasım	3
169-	Muhammed b. Kasım el-Esedî	1
170-	Muhammed b. Kesir	34
171-	Muhammed b. Kûdâme	2
172-	Muhammed b. Kurasete	2
173-	Muhammed b. Minhal	7
174-	Muhammed b. Mehran	1
175-	Muhammed b. Mübarek	22
176-	Muhammed b.Mübarek el-Kırâre	1
177-	Muhammed b. Musaffa	2
178-	Muhammed b. Saîd b. el-Esbehanî	1

179-	Muhammed b. Saîd	22
180-	Muhammed b. es-Silat	18
181-	Muhammed b. Tarîf	1
182-	Muhammed b. Tufeyl	1
183-	Muhammed b. Ubeyd	1
184-	Muhammed b. Uyeyne	35
185-	Muhammed b. Yahya	5
186-	Muhammed b. Yezid el-Bezzâr	5
187-	Muhammed b. Yezid el-Kavarirî	1
188-	Muhammed b. Yezid el-Hezâmî	9
189-	Muhammed b. Yezid er-Rifâî	8
190-	Muhammed b. Yusuf Firiyabî	271
191-	Muâz b. Hânî	7
192-	Muâlla b. Esed	26
193-	Muaviye b. Amr	1
194-	Mucahid b. Musa	17
195-	Musa b. İsmail	7
196-	Musa b. Mes'ut	1
197-	Musa b. Halid	20
198-	Müslim b. İbrahim	50
199-	Nasr b. Ali	8
200-	Nasr b. Cehremi	1
201-	Nuaym b. Hammâd	9
202-	Osman b. Amir	2
203-	Osman b. Heysem	1
204-	Osman b. Muhammed	31
205-	Osman b. Muhammed Ebî Şeybe	1
206-	Osman b. Ömer	35
207-	Ömer b. Avn	2
208-	Ömer b. Hafs b. Ğiyas	3
209-	Ruzeyn b. Abdullah b. Hamid	1
210-	Sadaka b. Fazl	11
211-	Saîd b. Abd el-Cabbar	1
212-	Saîd b. Amir	76
213-	Saîd b. Hafs	1
214-	Saîd b. Muğire	18
215-	Saîd b. Rebî	31
216-	Saîd b. Süfyan	1
217-	Saîd b. Süleyman	13
218-	Saîd b. Şurahbil	1
219-	Salih b. Abdullah	1

220-	Salih b. Suheyl	1
221-	Sehl b. Hammâd	30
222-	Selem b. Cenâde	1
223-	Süleyman b. Davud el-Haşimî	5
224-	Süleyman b. Davud ez-Zehrânî	2
225-	Süleyman b. Harb	77
226-	Şihab b. İbad	3
227-	Talk b. Ğinâm	1
228-	Ubeydullah b. Abdülmecid	34
229-	Ubeydullah b. Abdülmecid es-Sekafi	1
230-	Ubeydullah b. Musa	77
231-	Ubeydullah b. Saîd	5
232-	Ubeydullah b. Salih	1
233-	Ubeydullah b. Ömer el-Kavarîrî	1
234-	Ubeydullah b. Ye'îş	1
235-	Ubeyd b. Yue'ys	2
236-	Urve	1
237-	Vahhab b. Saîd	1
238-	Vehb b. Cerir	25
239-	Vehb b. Saîd ed-Dımaşkî	3
240-	Velid b. Hişâm	1
241-	Velid b. Şuccâğ	10
242-	Velid b. Nazr er-Remli	1
243-	Ya'la b. Şeddad	1
244-	Ya'la b. Ubeyd	77
245-	Yahya b. Beşer	1
246-	Yahya b. Bistâm	8
247-	Yahya b. Hammâd	12
248-	Yahya b. Hasan	42
249-	Yahya b. Musa	3
250-	Yahya b. Yahya	2
251-	Yakub b. Hamid	1
252-	Yakub b. İbrahim	8
253-	Yezid b. Avf	1
254-	Yezid b. Harun	185
255-	Yusuf b. Musa	8
256-	Yusuf b. Yakub es-Saffar	1
257-	Zekeriya b. Adî	26
258-	Zekeriya b. Abde	1
259-	Zeyd b. Avf	1

260- Zeyd b. Yahya	1
261- Zeyd b. Yahya b. Ubeyd ed-Dımeşki	2

B-Yazılı Kaynaklar:

Dârimî'nin yazılı kaynakları, Dârimî'nin şifahi nakil gibi birtakım rivayet tabirleri ile hadisi rivayet etmekle birlikte bugün elimizde eserleri mevcut olan hocalarıdır. Dârimî'nin de Sünen'inde hocalarından rivayet etmiş olduğu hadislerden bir kısmını onların eserlerinde tesbit etmeğe çalıştık. Bunları örnek vererek belirteceğiz. Dârimî'nin Sünen'de onlardan kaç hadis rivayet ettiği de rakamla karşılarında belirtilmiştir.

Yazılı kaynakları:

1 - Abd b. Humeyd : 1

Dârimî'nin Abd b. Humeyd'den olan rivayeti:

أخبرنا عبد بن حميد عن هارون - هو ابن المغيرة - ، عن شبيب عن سلمة بن كهيل ، عن أبي صادق ، قال : قال سلمان : لو وضع رجل رأسه على الحجر الأسود فصام النهار وقام الليل ، لبعثه الله يوم القيامة مع هواه

Bize Abd b. Humeyd, Harun b. Muğire'den, O Şuayb'dan, O da Seleme b. Kuehl'den, O da Ebû Sadık'tan rivayet ettiğine göre Selman şöyle dedi:

" Bir kimse başını Hacerü'l Esved'in üzerine koyup, gündüz oruç tutup, geceyi ihya etse, Allah Teâlâ kıyamet gününde o kişiyi muhabbetle diriltir. " ²⁸

Bu rivayeti Abd b. Humeyd'in yazma nushasında ²⁹ yaptığımız araştırmada bulamadık.

2 - Abdurrezzak: 1

Dârimî'nin Abdurrezzak'tan olan rivayeti :

أخبرنا عبد الرزاق ، ثنا معمر ، عن الزهري ، عن عروة ، عن عائشة - قالت : أمر رسول الله - صلعم - بقتل خمس فواسق في الحل والحرم : الحدأة ، والغراب ، والفأرة ، والعقرب والكلب العقور

²⁸) Dârimî, Sünen, I, 104, h.no: 311.

²⁹) Yazma nüsha Fatih Millet Kütüphanesi , Feyzullah Efendi Bölümü 548 numarada kayıtlı bulunmaktadır .

Abdurrezzak ve bazı arkadaşlarımız bize haber verdi : Muammer bu hadisi Zuhri'den, O Salim'den, O babasından ve Urve'den rivayet ettiğine göre Hz. Aişe (r.anha) Nebi (s.a) den şunu rivayet etmiştir.

"Resûlullah (s.a) Hil'de ve Harem'de hayvanlardan beş fasık hayvan nev'inin öldürülmesini emretti: Çaylak, karga, fare, akrep, kuduz köpek " ³⁰

Bu hadisi Abdurrezzak Musannef'inde rivayet etmiştir. ³¹

3 - Ahmed b.Muhammed b. Hanbel 1

Dârimî'nin Ahmed b. Muhammed b. Hanbel'den olan rivayeti:

أخبرنا محمد بن أحمد وأحمد بن محمد بن حنبل عن إسحاق بن يوسف ثنا سفیان الثوري، عن عبد العزيز بن رفيع، قال: قلت لانس بن مالك: حدثني بشئ عقلته عن رسول الله - صلعم - أين صلى الظهر يوم التروية؟ قال: بمنى، قال: وقلت: فأين صلى العصر يوم النفر؟ قال: بالأبطح، ثم قال: اصنع ما يصنع امرؤك.

Bize Ahmed b. Hanbel, İshak b. Yusuf'dan, O Süfyan es-Sevri'den, es - Sevrî de Abdülaziz b. Rûfey'den rivayet etti ve şöyle dedi:

"Enes b. Malik'e dedim : Resûlullah'dan (s.a) öğrendiğin bir şeyi bana anlat. O tevriye günü öğle namazını nerede kıldı? Enes:Mina'da dedi. Hacda Mina'dan Mekke'ye dönerken (Nefr günü) ikindi namazını nerede kıldı dedim. Enes : Ebtah'da diye cevap verdi ve sonra emirlerinin yaptığı şekilde yap, dedi." ³²

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel Müsned'inde rivayet etmiştir. ^{32a)}

4 - Ebû Bekir b. Ebi Şeybe 12

Dârimî'nin Ebû Bekir b. Ebi Şeybe'den olan rivayetlerinden biri:

حدثنا ابوبكر بن ابي شيبة، ثنا هشيم، عن مغيرة، عن شبك، عن الشعبي، عن علي في الحنثي، قال: يورث من قبل مباله

³⁰⁾ Dârimî, a.g.e, II, 56, h.no: 1818

³¹⁾ Abdurrezzak es-San'anî , IV, 443. h.no: 8374

³²⁾ Dârimî, a.g.e, II, 77, h.no: 1872

^{32a)} Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 100.

Bize Ebû Bekir b. Ebi Şeybe, Huşeym'den, O Muğire'den, Şebbak, Şâ'bî tarikıyla Hz. Ali'den hünsa hususunda şöyle rivayet etti:

"Cinsiyet itibari ile hünsa varis olur."³³

Bu rivayeti Ebû Bekir b. Ebi Şeybe Musannef'inde rivayet etmiştir.³⁴

5- Ebû Ubeyde Kasım b. Sellam: 2

Dârimî'nin Ebû Ubeyd Kasım b. Sellâm'dan olan rivayeti:

اخبرنا ابو عبيد القاسم بن سلام ، ثنا ابو اسماعيل - هو ابن ابراهيم بن سليمان المؤدب - عن عاصم الأحول ، عن حدثه عن ابي وائل ، عن عبد الله ، قال : من طلب العلم الأربع دخل النار - او نحو هذه الكلمة - لياضي به العلماء ، او ليماري بها السفهاء أو ليصرف به وجوه الناس اليه ، او ليأخذ به من الأصراء

Bize Ebu Ubeyd Kasım b. Sellâm, Ebu İsmail İbn İbrahim b. Süleyman el Müeddeb 'den, O Asım el -Ahval'den, Ebu Vail tariki ile Abdullah'dan rivayet ettiğini göre Abdullah şöyle dedi:

" İlmi dört şey için isteyen cehenneme girer (Ravi burada şöyle diyor: Veya buna benzer kelime): Alimlere karşı ilmi ile böbürlenene, ilmi ile sefihlerle münakaşa eden, ilmi sayesinde insanları kendisine çeken, ilmi olduğu için emirlerden birşeyler alan kimse." ³⁵

Bu rivayeti Ebu Ubeyd Kasım b. Sellâm'ın eserlerinden yaptığımız araştırmada bulamadık.³⁶

6 - Halife b. Hayyat: 8

Dârimî'nin Halife b. Hayyat'tan olan aşağıdaki rivayeti:

³³⁾ Dârimî, a.g.e , II, 461, h.no:2970

³⁴⁾ Ebû Bekir b. Ebi Şeybe, Musannef, XI, 349

³⁵⁾ Dârimî, a.g.e , I, 115, h.no:367

³⁶⁾ Bilhassa Kasım b. Sellâm'ın " Garibu'l hadis" adlı eserinde ve "Kitabu'l İman" adlı risalesinde yaptığımız araştırmada bu rivayetlere rastlayamadık.

اخبرنا خليفة بن خياط ، ثنا عبد الوهاب ، ثنا خالد ، عن عكرمة ، قال : كان اهل
الجاهلية يصنعون في الحائض نحو ما صنع الجعوس ، فذكر ذلك للنبي صلعم فنزلت
﴿ ويسئلونك عن الحيض ، قل هو اذى فاعتزلوا النساء في الحيض ، ولا تقربوهن
حتى يظفرن ﴾ فلم يزد الامر فيهن الا مشدة

Bize Halife b. Hayyat, Abdulvahhab'dan ,O Halit tarikiyle rivayet ettiğini göre, İk-
rime şöyle demiştir :

"Cahiliye ehli hayızlı kadına mecusilerin yaptığı gibi muamele yapardı. Bu durum
Nebi (s.a) anlatılınca şu âyet indi. " Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki : O bir ezadır. Ay
halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın"
(Bakara, 2/222) (Bu ayetin nüzulünden sonra) Kadınlar hakkındaki sakınmanın şiddeti art-
tı." 37

Bu hadisi aynı şekilde Halife b. Hayyat Müsned'inde rivayet etmiştir. 38

7- Humeydî : 1

Dârimî'nin Humeydî'den olan rivayeti:

اخبرنا الحميدى ، ثنا الفضيل بن عياض ، عن عطاء بن السائب ، عن طاووس ، عن ابن
عباس ، قال : قال رسول الله - صلعم - اطواف بالبيت صلاة ، الا ان الله اباح فيه
المنطق ، فمن نطق فيه فلا ينطق الا بخير

Bize Humeydî, Fudaly b. İyaz, Atâ b. es-Sâib, Tavus tarikiyle İbn Abbas'dan riva-
yet ettiğine göre, Resûlullah (s.a) şöyle buyurdu:

" Beyti tavaf etmek namaz kılmaktır. Ancak beytte konuşmayı Allah mubah kıldı.

Kim beytte konuşursa yalnız hayır konuşsun." 39

Bu rivayeti Humeydî'nin Müsned'inde yaptığımız araştırmada bulamadık. 40

37) Dârimî, a.g.e. I, 274, h.no: 1127

38) Halife b. Hayyat, Müsned, s. 79

39) Dârimî, a.g.e. II, 66, h.no: 1847

40) Humeydî'nin Müsned'ine hem sahabe isminden hem de konulardan baktık. Dârimî'nin yaptığı rivayeti
bulamadık.

8 - Müsedded: 24

Dârimî'nin Müsedded'den olan rivayetlerinden biri:

اخبرنا مسدد بن يحيى ، عن عبيد الله ، حدثني نافع ، عن عبد الله ، ان رسول الله -
صلعم - قال : صلاة الرجل في جماعة تزيد على صلاته وحده سبعا وعشرين درجة

Bize Müsedded, Yahya'dan, O Ubeydullah, Nafi tarikiyle Abdullah'dan rivayet ettiğine göre Resûlullah (s.a) şöyle buyurdu:

"Kişinin cemaatle kıldığı namaz, tek başına kıldığı namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir." ⁴¹

Bu rivayeti Müsedded'in kitabı elimizde olmadığından bulamadık. ⁴²

9 - Saîd b. Mansur : 11

Dârimî'nin Saîd b. Mansur'dan olan rivayetlerinden biri :

حدثنا سعيد بن منصور ، عن عبد العزيز بن محمد ، عن سالم بن محمد بن زائدة
عن سالم بن عبد الله ، عن أبيه ، عن جده ، قال : قال رسول الله صلعم : من وجدتموه
غَلَّ فاضْرِبُوهُ واحرقوا ستاعه

"Bize Saîd b. Mansur, Abdullah Aziz b. Muhammed, Salim b. Muhammed b. Zai-
de tarikiyle , O da Salim b. Abdullah'dan, O da babasından, O da dedesinden rivayet ettiğine
göre, Resûlullah (s.a) şöyle buyurdu:

"Aldatan bir kimseyi bulduğunuzda ona vurunuz ve malını yakınız." ⁴³

Saîd b. Mansur hadisi Sünen'inde rivayet etmiştir. ⁴⁴

⁴¹⁾ Dârimî, a.g.e, I, 329, h.no: 1277 .

⁴²⁾ Ayrıca "Zevâid" kitabı olan İbn Hacer'in "Metâlibul Aliye"sine baktık. Orada Dârimî'nin rivayetlerini bulamadık.

⁴³⁾ Dârimî, a.g.e, II, 303, h.no: 2490.

⁴⁴⁾ Saîd b. Mansur, Sünen, II, 269, h no: 2729.

Dârimî döneminin önemli üstadlarıyla görüşüp onlardan hadis alması hadis ilmîndeki dirayetinin en önemli belirtisidir. Cafer b. Avn (ö. 207/822), Ebû'l-Velid et-Tayalisi (ö. 227/842), Muhammed b. Yusuf Firyabî (ö. 212/827), Yezid b. Harun (ö. 206/821) gibi zamanın ünlü muhaddislerinden çok sayıda hadis alması muhaddisliğin en güzel örneğini göstermektedir.

III-TALEBELERİ

Dârimî'nin hocaları kadar talebeleri de çoktur. Bunların bir kısmı hadis imamlarındandır. Hadis tarihi içerisinde eserleri ve hizmetleri ile önemli bir mevkiye sahip olan Buhârî, Müslim, Ebû Davud, Tirmizi gibi büyük imamları onun talebeleri (kendesinden hadis alanlar) arasında görmekteyiz. Hadis ilmînin önde gelen bu otorite ve velûd müellifleriyle birlikte, müellifimizin yakından tanınmasına yardımcı olacağı düşüncesi ile kaynaklarda geçen talebelerini veriyoruz ⁴⁵

- 1- Abdullah b. Ahmed b. Hanbel eş-Şeybani el-Bağdadî (ö.288/901) ⁴⁶
- 2- Abdullah b. Muhammed b. Vehb ed-Dineverî (ö.308/910) ⁴⁷
- 3- Ahmed b. Ali b. Şuayb b. Ali en-Nesâî (ö.303/915) ⁴⁸
- 4- Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, (ö.241/855) ⁴⁹
- 5- Cafer b. Ahmed b. Faris (ö.289/902) ⁵⁰
- 6- Cafer b. Muhammed b. el-Hasan el-Fıryabî (ö.301/913) ⁵¹

⁴⁵) Talebeler hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Ebi Hatim er-Razî, a.g.e, V,99; El-Hatib el-Bağdadî, a.g.e , X, 29; es-Sem'anî, a.g.e V, 252; İbn Hacer, a.g.e, V, 295; Zehebi, Tezkire, a.g.e, II,535; Zehebî, A'lamü'n-Nübelâ XII, 224 ; Muhammed b. Ebi Yâla, Tabakatü Henabile, I, 118 ; Suyûtî, a.g.e , s.239, 1A , III, 485.

⁴⁶) İbn-i Ebi Hatim a.g.e , V, 7; Zehebi, Tezkire, II,665 ; İbn Hacer, a.g.e, V, 141. Diğer talebeleri hakkında geniş bilgi için dipnot kaynaklarına bkz.

⁴⁷) Zehebi, Tezkire, II,754-55 ; Suyûtî, a.g.e, s. 319-20 ; İbnu'l İmad, a.g.e, II,252.

⁴⁸) Zehebi, a.g.e, II, 698-70; İbn Hacer, a.g.e, I, 36-37 ; Suyûtî, a.g.e,306.

⁴⁹) İbn Sa'd, Tabakatu'l Kubra, V, 354-55 ; Buhârî, Tarihu'l Kebir, II,5 ; Zehebi, a.g.e, II,431

⁵⁰) Kehhâle, a.g.e, III, 133 ; Fuat Sezgin, GAL, I, 161.

⁵¹) El-Hatib Bağdad-î, a.g.e, VII, 199-202 ; Zehebi, a.g.e, II,292-94 ; Suyûtî, a.g.e s.305.

- 7- Ebû Abdurrahman Baki b. Mahled b. Yezid el-Kurtubî (ö.276/889)⁵²
 8- Ebû Bekr Muhammed b.Beşşar b.Osman el-Abdî el-Basrî(ö.252/866) ⁵³
 9- Ebû Davud Süleyman b. Eşhes b. İshak el-Ezdi es-Sicistani (ö.275/888) ⁵⁴
 10- Ebû Hatim Muhammed b. İdris b. Munzır el-Hanzelî er-Razî (ö.277/890) ⁵⁵
 11- Ebû Muhammed Abd b. Humejd b. Nasr el-Kissî (ö.249/863)⁵⁶
 12- Ebû Zur'a Ubeydullah b.Abdülkerim b. Yezîd er-Razî (ö.264/878) ⁵⁷
 13- Hasan b. Sabbah b. Muhammed el-Bezzâr (ö.246/863) ⁵⁸
 14- İbrahim b. Ebû Talib Muhammed b. Nuh b. Abdullah (ö.295/908) ⁵⁹
 15- İsa b. Ömer b. Abbas b. Hamza b. Amr b.A'yan es-Semerkindî (ö./?) ⁶⁰
 16- Muhammed b. Abdullah b.Süleym el-Hadremî el-Kufî Muteyyen (ö.297/910) ⁶¹
 17- Muhammed b. Abdus b. Kamil es-Serrac es-Sülemî el-Bağdadî(ö.293/906)⁶²
 18 -Muhammed b. Beşşar b.Osman b.Davud Keysan el-Basrî el-Bundar (ö.252/866) ⁶³
 19- Muhammed b. en-Nadr b. Seleme b.Yezid el-Carudî (ö.291/904) ⁶⁴
 20- Muhammed b. İsa b.Sevre es-Sülemî et-Tirmizî (ö.279/893) ⁶⁵
 21- Muhammed b. İsmail b. İbrahim b.el-Muğire el-Buharî (Sahîh'in dışındaki

52) Zehebi, a.g.e,II,629-31 ; Suyutî, a.g.e, s. 281,282.

53) Buharî, a.g.e, II, 49 ; İbn Ebi Hatim, VII, 214 ; Zehebi a.g.e, II, 511-12 ; Suyutî, a.g.e, s. 226

54) İbn Ebi Hatim, a.g.e, IV, 101-102 ; El-Hatib el-Bağdadî, IX, 55-59 ; Zehebi, a.g.e, II, 591-93

55) İbn Ebi Hatim, a.g.e, I, 349-375 ; Zehebi, a.g.e, II, 567-69 ; Suyutî, a.g.e, s. 259.

56) Zehebî, a.g.e,II, 534; İbn Hacer, a.g.e,VI, 455-57; İbnu'l İmad,a.g.e,II, 120

57) İbn Ebi Hatim, a.g.e,I, 328-49;El-Hatib el-Bağdadî,a.g.e, X, 326; Zehebî, a.g.e, II, 557- 59

58) Buharî, a.g.e, II, 295; İbn Ebi Hatim, a.g.e, III, 19; Zehebî, a.g.e, II, 486- 87

59) Zehebî, a.g.e, II, 638- 39; Suyutî, a.g.e, s. 238-84

60) Zehebî, A'lamü'n-Nübelâ,XIV, 487.

61) Zehebî, Tezkire, II, 662- 63; Suyutî, a.g.e,s. 292

62) Bağdadî,a.g.e,II, 280- 81; Zehebî, a.g.e, II, 683- 84; Suyutî, a.g.e, 301

63) Buharî, a.g.e, I, 49; İbn Ebi Hatim, a.g.e,VII, 214; Zehebî, a.g.e,II, 511-12

64) İbn Ebi Hatim, VII, 111; Zehebî, a.g.e, II, 673-74; Suyutî, a.g.e, 297-98

65) Zehebî, a.g.e, II, 633- 35; İbn Hacer, IX, 387-89;Suyutî, a.g.e, s.282

eserlerinde) (ö.256/870) ⁶⁶

22- Muhammed b. Yahya b. Abdullah b. Halid ez-Zûhelî (ö.243/857) ⁶⁷

23- Muhammed b. Yahya b. Adenî Ebi Ömer el-Adenî (ö.258/872) ⁶⁸

24- Müslim b. Hacca Kuşeyrî en-Nisaburî (ö.261/875) ⁶⁹

25- Salih b. Muhammed b. Amr b. Habib el-Cezere (ö.293/906) ⁷⁰

26- Ömer b. Muhammed b. Buceyr el-Hemdanî es-Semerkanî (ö.211/923) ⁷¹

27- Reça b. Mureccâ b. Rafî el-Ğifarî el-Mervezî ⁷²

Kütüb-i Hamse müellifleri (Buhârî,Müslim, Ebû Davud,Tirmizi, Nesai) ile birlikte, Ahmed b.Hanbel,Cafer b. Muhammed Firyâbî, Bakî b.Mahled, Ebû Hatim er-Razî, Abd b. Humejd gibi devrinin meşhur muhaddislerinin Dârimî'nin talebeleri arasında zikredilmesi O'nun hadis sahasında bir otorite olduğunu göstermektedir.

⁶⁶) İbn Ebi Hatim, a.g.e, VII, 191;El-Hatib el-Bağdâdî, a.g.e, II, 4 ; Zehebi , a.g.e. II, 555.

⁶⁷) İbn Ebî Hatim, a.g.e, VIII, 125;El-Hatib el-Bağdâdî,a.g.e, III, 415; Zehebî, a.g.e, II, 530.

⁶⁸) Buhârî, a.g.e, I, 265; Zehebî, a.g.e, II, 501; İbn Hacer, a.g.e, IX, 518-20.

⁶⁹) İbn Ebi Hatim, a.g.e, VIII, 182-83; El-Hatib el-Bağdâdî,a.g.e, XIII, 100-104;Zehebî, a.g.e, II, 588; İbn Hacer, a.g.e, IX, 47-55; Suyutî, a.g.e, s. 264-265..

⁷⁰) El-Hatib el-Bağdâdî, a.g.e, IX, 322-28 Zehebî, a.g.e, II, 641-42; Suyutî, a.g.e, s.285-86.

⁷¹) Zehebî, a.g.e, II, 719-20; Suyutî, a.g.e, s. 312-13 İbnu'l-İmad , a.g.e, II, 262.

⁷²) İbn Ebi Hatim, a.g.e, III, 503; El-Hatib el-Bağdâdî, a.g.e, VIII, 410; Zehebî a.g.e,II, 542-43.

IV-ESERLERİ

Dârimî önemli ilim merkezlerine seyahatlerde bulunmuş, bunun neticesinde de pek çok alimle görüşmüş ve bunlardan istifade etmiştir. İlim yolunda elde ettiği ilmî birikimiyle bir çok eser vermiştir.

Eserleri:

1-Müsned (Sünen):Hadis kitabı.Fıkhın muameleta dair kısımlarına taalluk eden hadisleri ihtiva eder. Bu kitap ileriki bölümlerde incelenecektir.

2-Et-Tefsir

3-Kitabu'l-Câmî' ⁷³

Son iki eserde bugün ortada yoktur. ⁷⁴

Keşfü'z-Zunûn da Hacı Halife, Sülesiyyatı'nın da olduğunu bildirmektedir. ⁷⁵

Dârimî'nin Sülesiyyat'ı hususunda değişik görüşler vardır. Keşfu'z- Zunûn sahibi Hacı Halife'ye göre Dârimî'nin Sülesiyyat'ı 15'dir. ⁷⁶ Ayrıca Abdulhamid Şânûha'nin te'lif ettiği Tahrîcu Sülesiyyatı el-Buhârî, et-Tirmizî, İbn Mâce, Dârimî adlı eserde ise Dârimî'nin sülesiyyatı 23 'dir. ⁷⁷Kettâni ise Dârimî'nin Sülesiyyat'ının Buhârî'ninkinden çok olduğunu

⁷³) Eserleri hususunda geniş bilgi için bkz.El-Hatib el-Bağdâdî, a.g.e, X, 29; es-Semânî a.g.e,V, 251; Ze hebî, Tezkire, II, 535; A'lamü'n-Nübelâ, XII, 228; Dâvûdî, a.g.e, I, 244; Suyutî, Tedribu'r-râvî I, 174 ; Adil Nuveyhiz, a.g.e, I, 311; Fuat Sezgin,GAS I, 114; İA, III, 485-86; Ş. Sami,Kamusu'l-A'lam, III, 2086.

⁷⁴) İA, III, 485-86.

⁷⁵) Hacı Halife,Keşfu'z-Zunûn,I,522.

⁷⁶) Hacı Halife,a.g.e, I, 522.

⁷⁷) Abdülhamid Şânûha, Tâhricu Sülesiyyatı el-Buhârî, et-Tirmizî, İbn Mâce, ed-Dârimî ,s. 52-74.

söylemiştir. ⁷⁸ Böyle olmakla birlikte Dârimî'nin yazma olan Sûlasiyyat'ında ise 15 tane hadis bulunmaktadır. Bu Sûlasiyyat Nuruosmaniye Kütüphanesi 750 numarada kayıtlı mecmûanın varak 8/b ile 11/a arasında bulunmaktadır. Diğer bir nüsha ise, Köprülü Kütüphanesi 1584 (varak 124-126) numarada kayıtlı bulunmaktadır.

Abdülhamid Şânûha'nin te'lif ettiği eserde Buhârî Sûlasiyyatı 23 hadisi ihtiva etmektedir. ⁷⁹ Aynı müellifin eserinde Dârimî'nin Sûlasiyyat'ı ise 23 hadisi ihtiva eder. Bu durumda Buhârî ile Dârimî'nin Sûlasiyyat'ı eşit olmaktadır. Şayet yazma nüsha gözönünde bulundurulursa Buhârî'nin Sûlasiyyat'ı Dârimî'ninkinden daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca şunu ifade etmek gerekirse yazma nüshada Buhârî'nin Sûlasiyyat'ı 22'dir. Buhârî ve Dârimî'nin Abdülhamid Şânûha'nin telif ettiği eserde sûlasiyyatları eşit, yazma nüshada ise Buhârî'nin Sûlasiyyat'ı Dârimî'ninkinden fazladır.

⁷⁸) Ketûânî, a.g.e, s. 32; Mubarekfûrî, Mukaddimetu Tuhfeti'l-Ahvezi, I, 134.

⁷⁹) Bkz. Abdülhamid Şânûha, a.g.e, s. 16-38

V-İLMİ ŞAHSİYETİ

Dârimî'nin yaşadığı çağ siyasi bakımdan olduğu kadar, ilmî bakımdan da en üst seviyede olan bir devirdir. Bu dönem Abd b. Humeyd ,Buharî , Müslim, Ebû Davud, Tirmizi, Nesaî ve İbn Mâce gibi muhaddislerin ve İmam-ı Şafî, Ahmed b. Hanbel gibi fıkıhçıların yetiştiği dönemdir. Böyle bir devirde yetişerek kadılık rutbesini kazanmakla birlikte tefsir, fıkıh ve hadis sahalarında eser yazmış olması onun ilmî olgunluğunun en büyük delilidir.

A-Hadis İlmindeki Yeri:

1-Kütüb-i Hamse müelliflerinin hocası oluşu:

Dârimî'nin ilmî bakımdan en üst seviyede olan bir devirde yaşaması ve böyle bir devirde Kütüb-i Hamse müelliflerinin hocası olması Dârimî'nin hadis ilmindeki dirayetini göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Kendisinden hadis rivayetinde bulunan Buharî (Sahîh'in dışındaki eserlerde) Müslim, Ebû Davud, Tirmizi, Nesaî ⁸⁰ o döneminin en meşhur muhaddisleridir. O dönemde bir çok muhaddis tenkit süzgecinden geçirilip kendilerinden hadis rivayet edilmezken Dârimî'nin sika olarak kabul edilip ⁸¹, kendisinden hadis rivayetinde bulunulması hadis ilminde önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Bu mertebeye varmak kolay değildir. Çünkü Kütüb-i Hamse müelliflerinin bir takım şartlarla hadis rivayetinde bulunmaları o şartların da Dârimî'de bulunması, ilmî dirayet ve mevsûkiyet bakımından en az onlar kadar mümtaz şahsiyet olduğunu ortaya koymaktadır.

⁸⁰⁾ Geniş bilgi için bkz. Talebeleri böl..

⁸¹⁾ İbn Ebi Hatim, a.g.e, V, 99.

2-Hadis Rivayetindeki Ehliyeti ve Ahlâki Kişiliği :

Dârimî üstün bir takva ve dini kişiliğe sahipti. Herkesin arzulayıp elde edemediği Semerkant kadılığı görevini önce kabul etmek istememişti. .Daha sonra şiddetli baskılar sonucu kabul etmiş, sadece bir hüküm verdikten sonra istifa etmiş ise, üstün takva ve dindar bir kişiliğe sahip olması onu böyle yapmaya sevketmiştir. Alimler onun ahlâki kişiliği ve hadis rivayetindeki ehliyeti hususunda şu değerlendirmelerde bulunmuşlardır:

Muhammed b. Abdullah b. Numeyr "O ezberde ve vera'da (şüphelilerden sakınmada) bizden üstündür. Bu hususta O bizi geçti " dedi. ⁸²

Muhammed b. İbrahim b. Mansur eş-Şirâzî de "Dârimî aklı ve dindarlığı çok olan bir zattır. Hilm, zühd ve ibadeti darb-ı mesel haline geldi " demiştir. ⁸³

Muhammed b. Beşşâr : "Dünyada hadis hafızı dört kişidir. Rey'li Ebû Zur'a, Nisabur'lu Müslim, Semerkant'lı Abdullah b. Abdurrahman (Dârimî) , Buhârâ'lı Muhammed b. İsmail. " ⁸⁴

İshak b. Ahmed b. Zebrek Ebû Hatim er-Razî 'den "rivayetle Irak'a girenlerin en bilgini Muhammed b. İsmail, bugün Horasan'a girenlerin en bilgini Muhammed b. Yahya, en vera' sahibi olan da Muhammed b. Eslem'dir. Abdullah b. Abdurrahman da onların en hüccet olanıdır. ⁸⁵

Abdurrahman b. Ebi Hatim babasından rivayetle: "Abdullah b. Abdurrahman zamanının imamı idi " demiştir. ⁸⁶

⁸²⁾ El-Hatib el-Bağdâdî, a.g.e, X, 32.

⁸³⁾ Zehebî, A'lamü'n-Nübelâ, XII, 227.

⁸⁴⁾ Zehebî, a.g.e, XII, 226.

⁸⁵⁾ Zehebî, a.g.e, XII, 227.

⁸⁶⁾ El-Hatib el-Bağdâdî, X, 32; Zehebî, Tezkire, II, 535; İbn Hacer, a.g.e, V, 295; İbnü'l İmad , a.g.e, II, 130; Zehebî, A'lamü'n-Nübelâ, XII , 227.

Ebû Hamid b.eş-Şarkî :"Horasan'dan beş hadis imamı çıkmıştır:Muhammed b. Yahya, Muhammed b. İsmail, Abdullah b. Abdurrahman (Dârimî), Müslim b. Haccac ve İbrahim b. Ebi Talib. " ⁸⁷

İbn Hıbbân:"Dârimî mutkin hafızlardan ve dinin kaidelerini bilen, hükümlerini anlayan, kitaplar tasnif edip,hadis rivayet eden, vera' ehlinden idi.Semerkant'ta Resulullah'ın (s.a) sünneti seniyyesinin yerleşip yayılmasında çok büyük yardımı olmuştur. Orada insanları sünneti seniyyeye davet edip,sünnete uymayanlara mani oldu." ⁸⁸

Ebû Bekir El-Hatîb:"Dârimî hadis seyahatı yapanlardandır. Sıdk, vera' ve zühd ehli olmakla beraber hadis hıfzı, cemi' ve sağlamlığı ile mevsuf sıkı olan kimseleden biri idi. Gayet akıllı son derece faziletli idi.Kendisiyle din, hilm , vakar, çalışma, ibadet, zühd ve azla yetinmek hussunda darb-ı mesel getirilirdi" demiştir. ⁸⁹

İbn Ebi Hatim:"Babama Dârimî'den soruldu.O da sika,sâdûk olduğunu söyledi." ⁹⁰

B-Tefsir İlmindeki Yeri:

Dârimî, muhaddis ve fakih olduğu gibi aynı zamanda namılı bir müfessirdi. ⁹¹ Kaynakların bildirdiğine göre Sünen (Müsned), Kitabu'l-Cami eserleri dışında Et-Tefsîr isimli eseri vardır. Fakat "Kitabu'l-Cami" ve Et-Tefsîr isimli eserleri bugün elde mevcut değildir. ⁹² Dârimî'den bahseden kaynaklarda ise tefsir hususunda hiç bir görüşüne rastlanmamaktadır. ⁹³ Ancak Kur'an'la ilgili tek çalışması vardır. O da Sünen'inde yer alan Fadâilü'l-Kur'an başlıklı bölümdür.

⁸⁷⁾ Zehebî, a.g.e, XII, 227

⁸⁸⁾ Zehebî, a.g.e, XII, 227

⁸⁹⁾ El-Hatib el-Bağdadî, a.g.e, X, 29; Zehebî, a.g.e, II, 535; İbn Hacer, a.g.e, V, 295;Zehebî,a.g.e,XII, 227-228.

⁹⁰⁾ İbn Ebi Hatim, a.g.e, V, 99.

⁹¹⁾ İbn Hacer, a.g.e, V, 295; Zehebî, Alamü'n-Nübelâ,XII, 227, Adil Nüveyhiz, I, 312

⁹²⁾ İA, III, 485-86.

⁹³⁾ Bilhassa tefsirle ilgili tabakat kitaplarına baktığımızda tefsiri hakkında hiç bir bilgi göremiyouz.Sadece tefsir'e ait eseri olduğu belirtiliyor.Bkz.Adil Nüveyhiz, a.g.e,I,311; Dâvûdî, Tabakatü'l-Müfessirin, I,242.

Kur'an-ı Kerim'in faziletleri hakkında diğer hadis kitaplarında olduğu gibi Dârimî'nin eserinde de müstakil bir kitap olması O'nun tefsir ilmine bir yönden katkısı olduğu söylenebilir. Bu kitapta (bölümde) Kur'an okumanın, öğretmenin , dinlemenin, Kur'an'ın bütününün veya bazı muayyen sure ve ayetlerin faziletlerine dair hadisler mevcuttur. Fadailu'l Kur'anla ilgili rivayetlerinden birkaç örnek verelim.

عن علي قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم خيركم من تعلم القرآن وعلمه

Hz. Ali'den Resûlullah (s.a) şöyle buyurdu:

"Sizin en hayırlınız Kur'an-ı öğrenen ve öğretenidir" ⁹⁴

عن سعد بن عبادَةَ . ان رسول الله - صلى الله عليه - قال : ما من رجل يتعلم القرآن ثم ينساه الا لقي الله يوم القيامة وهو اجذم

Said b. Ubade'den Resulullah (s.a) şöyle buyurdu:

"Kur'an'ı öğrenipte sonra unutan kimse Allah'a kıyamet gününde cüzzamlı olarak kavuşur." ⁹⁵

C-Fıkıh İlmindeki Yeri:

Bilgili fakih olan Dârimî'nin fıkıhı mezhebi hususunda İbn Teymiye şöyle demektedir :

"Dârimî'nin mezhebi ehli hadis mezhebidir. Ne ulemadan birisini taklid etmiştir, ne de mutlak müctehid imamlardandır." ⁹⁶

Böyle olmakla birlikte fıkıhla ilgili müstakil bir eserine rastlanmamaktadır. O'nun hadis kitabı fıkıhın, muamelata ait kısımlarına taalluk eden hadisleri ihtiva eder. Burada hadisler muamelatın muhtelif şekillerine göre fasıllara ayrılmıştır. Dârimî Sünen'inde zaman zaman yeri geldiğinde şahsi görüşlerini de belirtir. Meselâ:

⁹⁴) Dârimî, a.g.e, II, 528, h.no: 3337.

⁹⁵) Dârimî, a.g.e, II, 529, h.no: 3340.

⁹⁶) İbn Teymiye ,Mecmu'û'l Fetavâ, XX, 40.

der: Ebû Umeyye'den gelen hadiste misafirin oruç tutup tutmaması hususunda şöyle

قال ابو محمد: إن شاء صام وإن شاء أفطر

" İsterse oruç tutar isterse tutmaz." ⁹⁷

Ebû Hureyre'den gelen hadiste ise oruçlu olduğu halde unutarak yemek yiyenin orucunu kaza edip etmemesi hususunda şöyle demektedir:

قال ابو محمد: اهل الحجاز يقولون: يقضى، وأنا أقول: لا يقضى

" Hicazlılar kaza eder. Ben ise kaza etmiyeceğini söylüyorum." ⁹⁸

Ebû Kilâbe'den gelen hadiste de oruçlu kimsenin hacamat yaptığında orucunun bozulup bozulmaması hususunda şöyle demektedir :

قال ابو محمد: انا اتقى الجماعت في الصوم في رمضان

" Oruçlu iken ramazanda hacamat yapmaktan sakınırım." ⁹⁹

⁹⁷⁾ Dârimî, Sünen, II, 17, h.no: 1712.

⁹⁸⁾ Dârimî, a.g.e, II, 23, h.no: 1727

⁹⁹⁾ Dârimî, a.g.e, II, 26, h.no: 1731. Ayrıca başka örnekler için bkz. Dârimî, a.g.e, II, 26, 58, 330.

İKİNCİ BÖLÜM

SÜNEN'İN TANITILMASI, TETKİKİ ve ÖZELLİKLERİ

I- KİTABIN TANITILMASI

Yaşadığı dönemlerde meşhur olan insanların çoğu, zamanın geçmesiyle unutulurlar ve sanki dünyaya hiç gelmemiş gibi olurlar. Öldükten sonra arkalarında bir emare, bir eser bırakan kimseler, o eserleri ile asırlar ötesine isimlerini duyururlar, asırlar ötesini tesir altına alırlar, böylece isimlerini zihinlerde canlı tutarlar.

Dârimî, bu dünyadan göçeli onbir asır gibi uzun bir zaman geçmesine rağmen İslâmî ilimlerde bilhassa hadis sahasında isminden sık sık bahsedilen bir alim olmuş ise, bunu Sünen ismi ile meşhur eserine borçludur.

Kendi ismiyle beraber müellifinin ismini de yüzyıllar boyunca zihinlerde taze ve yepyeni tutan bu eseri tanıtmaya çalışalım.

A- Sünen'i Yazma Sebebi :

Dârimî eserini diğer eser yazan müellifler gibi bir ihtiyaca binaen yazmıştır. Yazma sebebini tam belirtmemekle beraber Dârimî hakkında görüş ve fikir belirten alimlerin sözlerinden ve devrindeki hadis faaliyetlerinin şeklinden, eserini şu iki sebebe binaen yazdığını anlıyoruz.

1- Sünnet'e hizmet:

Dârimî, Semerkant'ta hadis ve âsar ilminin izhâr ve canlandırması ile hadis sahasına büyük hizmet etmiştir. Ayrıca Horasan'da da aynı hizmete katkılarda bulunmuştur. ¹

¹) İbn Hacer, a.g.e, V, 295; Adil Nuveyhiz, a.g.e, I, 312.

Alimlerden bir kısmının şu sözleri bunu ispatlamaktadır :

İbn Hibban, Dârimî'nin hıfz ve vera ehli olduğunu belirttikten sonra bu hususta şöyle der:

"O Semerkant'ta Resulullah'ın (s.a) sünnet-i seniyyesinin yerleşip yayılmasında çok büyük yardımlarda bulunmuştur. Orada insanları sünnet-i seniyyeye davet etmiş, sünnete uymayanlara mani olmuştur. " ² Muhammed b. İbrahim b. Mansur b. İsmail aynı şekilde Dârimî'nin Semerkant'ta hadis ve âsar ilmini ortaya çıkardığını, hadis uydurmalarını bertaraf ettiğini bildirmektedir. ³

Hadis sahasına hizmet sözle (şifahi) olabildiği gibi, yazılı eserle de olabilir. İşte bu hizmeti göz önünde bulundurarak Dârimî Sünen'ini kaleme almış olabilir.

2-Ahkâm hadislerini toplama geleneğine uymuş olma:

Hicrî III. asrın ilk yarısından itibaren hadisçilerin, ahkâm hadislerini toplamaya yöneldiğini görmekteyiz. Bunun neticesinde Dârimî de ahkam hadislerini toplama geleneğine katılmış ve Sünen adlı eserini kaleme almış olabilir.

Çünkü Kütüb-i Sitte'nin meşhur Sünen-i Erbea'sı (İbn Mâce, Ebû Davud, Tirmizî'ye Nesâî) bu dönemde yazılmıştır. Dârimî'nin Sünen'inin plan ve tertip bakımından bu dönemde tasnif edilen sünenlerden farklı birtarafı yoktur. Bu yönüyle Dârimî bu müelliflerden etkilenmiş olabilir.

B- Yazma Nüshaların Tanıtımı:

İstanbul'da bulunan nüshalar ve buldukları kütüphaneler şunlardır:

1-Köprülü Kütüphanesindeki yazma nüsha:

Bu nüsha Ahmed Paşa bölümü 67 numarada bulunmaktadır. Nüsha 343 varak olup nesih yazı ile yazılmıştır. Fihristi yoktur. İçindeki bilgilerden H. 6. asrın sonlarında yazıldığı anlaşılmıştır. Ciltlidir.

²⁾ Zehebî, A'lâmü'n-Nübelâ, XII, 227.

³⁾ Zehebî, a.g.e, XII, 227 .

2- Fatih Millet Kütüphanesi'ndeki nüsha :

Bu nüsha Feyzullah Efendi bölümü 525 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Nüsha nesih yazı ile yazılmış olup, okunaklıdır. 276 varak, 372 sahifedir.

Nüshanın baştarafında bir fihrist mevcut olup, bu fihristin üst kısmında Dârimî hakkında kısa bilgi verilmektedir.

Kitabın sonundaki bitiş notundan istinsahının h. 1105 senesinde recep ayında yapıldığı anlaşılmaktadır.

3- Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki yazma nüshalar:

a- Yazma nüshalardan biri,, Reîsu'l-Küttâb Mustafa Efendi bölümü 257 numarada bulunmaktadır. 219 varak olan nüsha beyaz kağıda nesih yazı ile yazılmıştır. Fihristi yoktur. Ciltlidir.

b- Diğer yazma nüsha, Murat Buhârî bölümü 82 numarada kayıtlı mecmuanın 742-796 varakları arasında kayıtlı bulunmaktadır. Baştarafında fihrist olup beyaz kağıda yazılmıştır, okunaklıdır. Ciltli olup h. 1114 tarihinde yazılmıştır.

c-Bir diğer nüsha da İsmail Hakkı bölümü 323 numarada kayıtlıdır. Nüsha 332 sayfa olup , baştarafında ilmin fazileti ile ilgili hadisler verilen ve Dârimî'nin hayatını, Sünen'i tanıtan bir yazı bulunmaktadır. Fihristi olup h. 1293'de Kanpur'da, Matbaat en-Nizamî tarafından basılmıştır. Ciltlidir.

d-Diğer nüsha ise Tırnovalı bölümü 343 numarada olup, İsmail Hakkı Bölümü 323'deki nüshanın aynısıdır.

C- Matbu Nüshaların Tanıtımı:

Matbû nüshalardan elimizde mevcut bulunan iki nüshayı tanıtacağız.

1- Tarihsiz Beyrut baskılı nüsha:

Bu matbu nüsha ofset baskı olup, Beyrut'ta Dâru'l Kütübî'l İlmiyye Yayınevi tarafından neşredilmiştir. Kitapta baskı tarihi yoktur. İki ciltten oluşmaktadır. Birinci cilt 408 sayfa , ikinci cilt 515 sayfadır.

Baştarafında Sünen hakkında genel bilgiler ve Dârimî'yi tanıtan tanıtma yazısı bulunmaktadır. Daha sonra ise bab başlıkları verilerek bölümler incelenmektedir. Her cildin sonunda fihrist mevcuttur.

2- 1407/1987 Beyrut baskılı nüsha:

Bu matbu nüsha 1407/1987 yılında Beyrut'ta Dâru'l Kıtâbi'l Arabî Yayınevi tarafından yayınlanmış tahkikli baskıdır. Kitap iki ciltten oluşmaktadır. Birinci cild 503 sayfa, ikinci cild 599 sayfadır.

Kitap Fevvâz Ahmed Zemrîlî ile Halid es-Seb'al-Alemî tarafından tahkik edilmiştir.

Kitabın baştarafında, tahkik edenlerin Dârimî'nin terceme-i halini ve Sünen'ini anlatan tanıtma yazısı bulunmaktadır. Bu tanıtma yazısından sonra kitabın bölümleri başlamaktadır. Bundan sonra şu hususiyet göze çarpmaktadır :

1- Muhammed Fuat Abdülbâkî'nin Teysîrû'l-Menfeâ'sı ile hadislerin fihristi olarak bilinen el-Mu'cemü'l-Mufehres li Elfâzî'l-Hadîsi'n-Nebevî adlı eserlere uygun düşecek şekilde kitaplara, bablara ve hadislere rakam verilmiştir.

2- Sünen'deki ayetler ve hadislerin büyük bir kısmı tahrir edilmiştir. Alimlerin bazı hadisler hakkındaki görüşleri verilmiştir.

3- Bir çok garip kelimeler lügat ve garîbu'l hadis kitaplarına başvurularak şerh edilmiştir.

4- Kaynak bakımından ihtiyaç duyulacak önemli açıklamalar dipnotlara konulmuştur.

5- Bir çok ravinin terceme-i haliyle ilgili bilgiler ve kaynaklar verilmiştir.

6- Harekelemeye ihtiyaç duyulacak lafızlar harekelenmiştir.

7- Başka hadis kitaplarına ve rical kitaplarına muracaat edilerek hadislerin metinlerinde ve senetlerinde bulunan hatalar düzeltilmiştir.

8- Her cildin sonuna o cild içinde numaralandırılmış olan, bu numaralarla beraber sayfa numaraları da ilave edilmek suretiyle fihrist de konulmuştur.

D-Sünen Üzerinde Çalışmalar :

Dârimî'nin Sünen'i Hindistan'da hicri 1293 Kanpur'da, 1309 Haydarabat'da, 1337 Delhi'de ve 1349 Dımaşk'ta'da taş baskısı olarak neşredilmiştir. ⁴ Bildiğimize göre en son tahkikli bir neşri 1407/1987 yılında Beyrut'ta Fevvez Ahmed Zemrî ve Halid es-Seb'a'l-Alemî tarafından yapılmıştır.

Dârimî'nin Sünen'ine Muhammed Naim Ata tarafından yazılmış olan "el-Hallü'l-Müdellel Ale'd-Dârimî, adlı şerhin yarısı Luknov'da 1332'de basılmıştır. ⁵ Seyfurrahman Mustafa tarafından "Zevâidu'd-Dârimî ale'l-Kütubi's-Sitte mine'l Ehâdisi'l Merfûa" adıyla bir mastur tezi ve Muhammed Abdullah Muhammed Adl tarafından da "ed-Dârimî ve Cuhûduhu fi'l-Hadîs" adıyla Ezher 'de 1973'de bir doktora tezi hazırlanmış bulunmaktadır. ⁶

Bu çalışmalardan son çalışmanın önsözde de belirttiğimiz gibi, ancak fihristini elde edebildik. Fihristten anlaşıldığına göre müellif çalışmasını, Dârimî ve Sünen'ini Kütüb-i Sitte ile rical ve hadislerin sihat durumu bakımından mukayese ederek konuya değişik açıdan bir yaklaşım getirmektedir.

Sünen ﴿﴾ remziyle Concordance'a dahil edilmiştir.

Ayrıca Abdulhamid Şanuha'nin Dârimî'nin Sülesiyyat'ı üzerinde bir çalışması bulunmaktadır. ^{6-a}

⁴) Fuat Sezgin, GAS, I, 114. Ayrıca Sünen'in yazma nüshaları için bkz. Fuat Sezgin, GAS, I, 114.

⁵) Fuat Sezgin, GAS, I, 220.

⁶) İsmail Lütfi Çakan, Hadis Edebiyatı, s. 84.

^{6-a}) Geniş bilgi için eserleri böl.

E- Sünen'in Rivayeti:

Dârimî hakkında araştırma yaptığımız kaynaklara ve Sünen'in yazma nüshalarını incelediğimizde, buralarda Sünen'i rivayet eden kişi olarak Dârimî'nin talebesi olan İsa b. Ömer b. Abbâs b. Amr b. A'yan es-Semerkandî olduğu görülmektedir.⁷

Zehebî'nin Sıyeru A'lami'n-Nübela adlı eserine baktığımızda İsa b. Ömer es-Semerkandî hakkında bilgi verirken şöyle demektedir: " Dârimî'nin Sünen'ini rivayet eden kişidir. Ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir. Ancak h. 320 sıralarında Semerkant'ta idi.⁸ "

Sünen'in İsa b. Ömer es-Semerkandî'den rivayet tarîki şöyledir: İsa b. Ömer, Abdullah b. Ahmed, Abdurrahman b. Muhammed ed-Dâvûdî Ebû Vakt Abdülevvel b. İsa, Abdullah b. Mahmud b. Mahmud.

Sünen'in Köprülü Kütüphanesi'ndeki yazma nüshasından ,yazma nüshayı rivayet edenlerin nüshayı alış şekilleri ve tarihleri hususunda şu kayıtlar bulunmaktadır: Ebû'l Vakt'ın, Abdurrahman b. Muhammed Dâvûdî'nin nüshasından h. 553'de işittiğini, ondan da h. 601'de rivayet edildiği belirtilmektedir. Ayrıca Abdurrahman b. Muhammed Dâvûdî'nin İsa b. Ömer es-Semerkandî'den gerçek semâ ile işittiğine işaret edilmektedir.⁹

Yine bu nüshayı Ebû'l Vakt Abdülevvel b. İsa'dan Abdullah b. Mahmud b. Mahmud'un 601 yılında yazdığı kaydedilir.¹⁰

7) Bilhassa yazma nüshalara baktığımızda hemen hemen hepsinde Sünen'in İsa b. Ömer'den rivayet edildiği belirtilir. Misal için bkz Köprülü Kütüphanesi, Ahmed Paşa: 67 numaradaki nüsha .

8) Zehebî, a.g.e, XIV, 487 .

9) Köprülü Kütüphanesi, Ahmet Paşa,nu:67, v. 1-a ,

10) Köprülü Kütüphanesi, Ahmet Paşa, nu: 67, v. 340-b .

F- Kitabın İsimlendirilmesi:

Dârimî'nin kitabının ismi hususunda bir takım ihtilaflara şahid olmaktayız. Bazı alimler esere "Müsned" derken, bazı alimler "Sünen" ve bazı alimler de "Sahîh" demişlerdir. Şimdi bu görüş farklılıklarını inceleyelim:

1-Müsned :

Önce müsned hadis kitabının ne olduğunu görelim.Müsned, müellifin konulara göre bir tertib gözetmeksizin her sahabiden gelen rivayetleri kendine kadar olan isnadlarıyla bir yere toplamak sûretiyle meydana getirdiği kitaptır.Bu kitapları sahabelerin veya kabilelerinin isimlerini hurûfi heca tertibine koyanlar olduğu gibi başka usullerle tertip edenler de olmuştur. ¹¹

Dârimî'nin eseri plan yönünden tarifi yapılan müsnede uymamaktadır.Çünkü kitap sahabe ravilere ("ale'r-ricâl") göre değil de konulara ("ale'l-ebvâb") göre tasnif edilmiştir. Fakat hadislerin Peygamber Efendimize sahih isnadla ulaşması nazarı itibare alındığında , bu manada müsned diye isimlendirmek doğru görünmektedir.

Suyûtî (911/1505) Tedribu'r Ravî'de İrakî'den naklen şöyle demektedir: "Dârimî'nin Sünen'inin müsned ismiyle şöhet bulması, Sahîh-i Buharî'ye hadisleri Müsned olduğu için Müsned-i Buharî denmesi gibi bir sebepten ileri gelmektedir ¹²." Müsned tabiri Müslim'in Sahîh'i için de kullanılır. Bu tabir el- Hatîb el-Bağdadî'nin tarif ettiği müsned hadis tarifine uymaktadır.El-Hatîb el-Bağdadî'ye göre müsned hadis "isnadı ravisinden sonuna kadar muttasıl olan hadislerdir.¹³ "Bu tarifte merfû kaydına yer verilmemiş, isnadın muttasıl olması ile iktifa edilmiştir.El-Hatib'in vermiş olduğu bu tarif Suyûtî'nin belirttiği gibi

¹¹) Kettâni, a.g.e, s. 60; Ahmed Naim, Tecrid-i Sarîh Tercemesi; I, 265.

¹²) Suyûtî, Tedrîb, I, 174; Ebû Zehv, el-Hadis ve'l Muhaddissûn, s. 418.

¹³) el-Hatib el-Bağdadî,el-Kifâye,s. 21; Suyûtî, a.g.e, I, 174.

merfû, mevkuf ve maktû' hadisleri de içine almaktadır.¹⁴ Mevkuf, sahabenin, maktû ise tâbiînun söz, fiil ve takrirleridir .Bunlar ittisal bakımından kusursuz olabilir. Bu bakımdan bir mevkuf veya maktû hadise de el-Hatib'in tarifine uygun olarak müsned demek mümkün olur. İşte içindeki hadislerin isnadının muttasıl olmasından dolayı Dârimî'nin eserine bu yönüyle "müsned" denilebilir..

Dârimî'nin eserini müsned türünden bir eserle karşılaştırdığımızda plan bakımından müsned eserlerin hiçbirine benzemediğini görmekteyiz. Meselâ; Ahmed b. Hanbel'in Müsned'ini Dârimî'nin eseri ile karşılaştırdığımızda plan ve tertip yönünden benzerlik göremeyiz. Çünkü Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i sahabi ravîler esas alınarak tertip edilmiştir. Dârimî'nin eseri ise sahabi ravilere göre değil de konulara göre tertip edilmiştir. İçindeki hadis aynı olabilir, ama burada plan ve tertip yönünden belirgin farklılık hemen ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan, bir hadisin mevsûkiyet ve sıhhat derecesini ifade edebilmek için bir kısım muhaddisler, eserin tasnif sistemini göz önünde bulundurmaksızın, itimada şayan rivayetleri ihtiva eden hadis mecmûalarına "Müsned" ismini vermişlerdir. Bu noktadan hareketle bazı muhaddisler yanında Dârimî'nin eseri müsned tabiri ile meşhur olmuş olabilir.

İbnu's-Salâh da "kesin olarak bu eseri müsnedlerden saymıştır." ¹⁵

Zehebî ise Tezkiretu'l-Huffâz adlı eserinde Dârimî'yi tanıtırken O'nun Abd b. Humeyd'in (249/863) "Müntehab Müsned"i mertebesinde olan âli müsned sahibi olduğunu belirtmektedir. ¹⁶

Dârimî'yi tanıtan eserlerin çoğu onun hadisle ilgili eserini belirtirken hep "Müsned" tabirini kullanmışlardır. ¹⁷

¹⁴) Suyûtî, a.g.e, I, 174.

¹⁵) İbnu's-Salâh, Ulumu'l hadis, s. 38

¹⁶) Zehebî, Tezkire, II, 535.

¹⁷) Geniş bilgi için bkz. Dârimî'nin hayatı bölümü 2. dipnot.

2 - Sünen :

Sünen eserler hadis edebiyatının en zengin bölümünü teşkil eder. Muhaddisler İslam tarihinin en eski devrinden itibaren ahkâm ve itikadla ilgili hadislere daha çok önem vermişlerdir. Yani hiç bir zaman bu iki konuya ait hadisleri tarih (megazî) ile bir tutmamışlardır. ¹⁸

Hadiscileri bu genel tavrın bir neticesi olmak üzere hicri ikinci asrın sonlarından itibaren, sadece ahkâm hadisleri toplamaya yönelmiş görmekteyiz. İşte bu yöneliş hadis edebiyatı tarihi içinde sünenleri meydana çıkarmıştır. ¹⁹

Sünen hadis kitabını şöyle tarif etmek mümkündür: Fıkıh bablarına göre tasnif edilmiş ahkâm hadislerini muhteva kitaplardır. ²⁰ Sünen unvanını taşıyan eserler daha ziyade iman, ibadet, muamelat ve ukûbat konularındaki hadisleri ihtiva etmektedir.

Plan yönünden Dârimî'nin eseri sünen tarifine uymaktadır. Çünkü eseri tertip bakımından konulara göredir. Sünenlerin konuları olan ibadet (Kitabu't-Tahare, Kitabu's-Salât, Kitabu'z-Zekât, Kitabu's-Savm, Kitabu'l-Menasık v.b.), muamelât (Kitabu'l-Buyû, Kitabu'l-Ferâiz, Kitabu'l-Ve saya v.b), ukûbat (Kitabu'l-Hudut, Kitabu't-Diyat) ile ilgili bölümler Dârimî'nin eserinde mevcuttur. Sünenlerin konularını ihtiva etmesi yönüyle Dârimî'nin eseri sünen eserler kategorisine girer. Ancak sünenler fikhî görüşle te'lif ve tasnif edildikleri için genellikle Hz. Peygamber'in (s.a) söz, fiil ve tekrarlarını bize nakleden merfu sünnet malzemesini ihtiva ederler. Mevkuf ve maktû haberlere pek yer vermezler. ²¹ Yani sahabe ve tabiûnun kendilerine ait bulunan söz ve takrirlerine rastlanmaz. Lakin Dârimî'nin eserinde pek çok sayıda mevkuf ve maktû hadis vardır. İşte bu özelliğinden dolayı sünenlerin ihtiva ettiği hadislerin muhtevası dışına çıkmış bulunmaktadır .

¹⁸⁾ Geniş bilgi için bkz. Sıddıkî, a.g.e, s.100.

¹⁹⁾ Bu dönemde meydana getirilen sünenler hakkında toplu bilgi için bkz. Kettânî, a.g.e, s. 32-37; Sıddıkî, a.g.e, 101-111; Talat Koçyiğit, a.g.e, s. 243-244.

²⁰⁾ Talat Koçyiğit, a.g.e, s. 210.

²¹⁾ Kettânî, a.g.e, s. 32.

Dârimî'nin eseri sünen türünden eserlerle karşılaştırdığımızda bu eserlere plan ve tertip yönünden benzemektedir. Mesela Tirmizî'nin Sünen'ini Dârimî'nin eseri ile karşılaştırdığımızda birbirlerine plan ve tertip yönünden benzemektedirler. Çünkü her iki müellif eserlerindeki hadisleri konularına göre tertip etmişlerdir. Sünenlerin ihtiva ettiği konular olan ibadet (taharet, salat, zekat, savm v.s), muamelat (buyû', ferâiz, vesayâ) ve ukûbat (diyat, hudut vb.) bölümleri her iki eserde de mevcuttur. Ancak Dârimî'nin eserinde kendine has bir özellik olarak baş tarafında mukaddimesi vardır. Ayrıca kitap sayısı bakımından da Tirmizî'den farklıdır. Tirmizî'de 48 kitap varken, Dârimî'de 23 kitap mevcuttur. Tirmizî'de, vitr, cuma, îdeyn, sefer, cenaiz, rada, ahkâm, fezailu'l-cihad, libas, berr-sıla, tıb, velâ, hibe, kader, fiten, şehâdet, zühd, sıfâtü'l-kıyamet, sıfatu'l-cennet, sıfatü'l-cehennem, iman, ilim, emsâl, kıraat tefsirü'l-Kur'an, dâavat, menâkıb konuları müstakil birer kitap halindedir. Fakat ismi geçen bu kitapların bir kısmı Dârimî'nin eserinde tek kitap halinde birleştirilmiş haldedir. Mesela; Tirmizî'de ayrı kitaplar halinde olan vitr, cuma, îdeyn, sefer bölümleri Dârimî'de tek kitap başlığı altında görülür. Birleştirilmiş bu kitaplar, bablar halinde Dârimî'de Kitabu's-Salât'ın müstakil babları durumundadır. Böyle olmakla birlikte Tirmizî'de ismini zikrettiğimiz kitapların bir kısmı Dârimî'de ne kitap halinde ne de bab olarak yer almamıştır. Çünkü Tirmizî'nin eseri Cami' türündendir. Tıb, kader, fiten, şehâdet, zühd, emsâl, kıraat, tefsiru'l-Kur'an, daavât ve menâkıb kitapları gibi.

Diğer sünenlerle de karşılaştığımız zaman bu gibi farklılıklardan başka farklılık göze çarpmaz. Bu sebeple Dârimî'nin eseri plân ve tertip yönünden aynı olmasa da diğer sünenlere çok benzemektedir. Hadislerin konularına göre ayrılması ve düzenlenmesi ortak benzerliktir. Bütün bu yönleriyle Dârimî'nin bu eserine " Sünen" demek gerekir.

Sünen olduğu hususunda alimler şunları söylemişlerdir:

İmam Suyûtî : "Darimî'nin Müsned'i müsned değildir. Müsnedin aksine bu kitap mevzûlara göre tertip edilmiştir." der. ²²

Irakî ise isminin Müsned olduğunu ancak müsnedler gibi tertiplenmeyip konulara

22) Suyûtî, a.g.e, I, 173; Ebû Zehv a.g.e,s. 418.

göre tertiplendiğini belirtir. ²³

Bütün bunlardan ve kitabın tedkikinden anlaşılıyorki Dârimî'nin Müsned'i klasik manada müsned değildir. Kendine özgü ve geçekten kıymetli mukaddimesinin yanısıra taharetten vasiyete kadar uzanan fikhî bölümleri, bu bölümlerin fıkıh kitaplardaki sıralanışlarına uygun olması, bu kitabı "Sünen" diye isimlendirmeyi haklı göstermektedir. Fakat hadislerin Peygamberimize sahih isnadı ile ulaşması nazarı itibara alındığı takdirde, bu manada müsned olarak isimlendirilmesi de doğru görülmektedir. Netice olarak Kettânî'nin dediği gibi "Müsned tabirinin Darimî'nin Sünen'i için kullanılması caiz görülmüştür. Doğru olan Sünen tabirinin kullanılmasıdır. Çünkü hadiscilerin ıstılahında sünen; iman taharet, salat, zekât gibi fikhî bablara göre tertiplenmiş kitaplardır. Müsned denilmesi hususunda kesin bir şey yoktur. Kesin olan müsned tabirinin hadis nevi için olduğudur." ²⁴

3 - Darimî'nin Sünen'ine "Sahih" denmesi ve Buhârî'nin Sahih'inden önce te'lifi meselesi

Darimî'nin eserine Sünen, Müsned diyenler olduğu gibi Sahih diyenler de olmuştur. Suyuti, Tedrîbu'r Râvi adlı eserinde Darimî'nin müsnedi müsned değildir. Bilakis o bablara göre tertip edilmiştir. Bazı muhaddisler onu Sahih diye isimlendirmişlerdir, demiştir." ²⁵

Moğoltaî (ö.672/ 1142) ise şöyle demiştir : Bir cemaat Darimî'nin Müsned'inin mutlak olarak sahih olduğunu söylemişlerdir. Fakat İbn Hacer (ö.852/1448) bu görüşe itiraz ederek şöyle der : "Güvenilir hiç bir kimsenin sözleri arasında bunu görmedim. Eğer güvenilir kimseler böyle demiş olsalardı vakıa bunun tersi olurdu. Çünkü bu kitapta zayıf, munkatı, hadisler vardır Muvatta' ise metin ve rical yönünden Darimî'den daha iyidir. Bütün bunlara rağmen muasır olmalarından dolayı Darimî'nin Buhârî'den önce eserini tasnif etti

²³) Irakî, Şerhu elfiyeti'l Irakî, s. 106.

²⁴) Kettânî, a.g.e, s. 32.

²⁵) Suyûtî, a.g.e, I, 173.

ğini kabul etmiyorum. Bunun aksini iddia edene açıklama gerekir. İbn Hacer'in sözünün peşinden San'ânî şöyle demektedir : Bana göre kim Buhârî'nin eserini Darimî'den önce tasnif ettiğini iddia ederse aynı şekilde iddiasına delil getirmesini isterim." ²⁶

Bütün bunlardan anlaşıldığına göre bazı hadisciler Darimî'nin eserine sahih hadisler mecmuası manasına sahih demektedirler. Fakat bu da yanlıştır. Çünkü kitap sahih hadisler için luzumlu olan şartları taşımayan bir çok hadisi ihtiva etmektedir. Yukarıda belirtildiği şekilde Dârimî'nin eserinde, az da olsa zayıf, munkatı, şâz, münker hadisler bulunmaktadır. Ayrıca Dârimî'nin eserinin Buhârî'den önce veya sonra tasnif edildiğine dair yukarıda belirtilen iddia ve itiraz dışında müdellel herhangi bir bilgiye sahip değiliz.

G- Kütüb-i Sitte'den Sayılıp Sayılmaması :

Dârimî ile İbn Mâce'nin Sünen'lerinin Kütüb-i Sitte'ye dahil edilmesi hususunda alimlerin değişik görüşler ortaya koyduğunu görmekteyiz. Bazı alimler Dârimî'nin Sünen'ini Kütüb-i Sitte' nin altıncısı olmaya layık görürken, bazıları da İbn Mâce'yi tercih etmektedirler.

Kütüb-î Sitte, Buhârî ve Müslim'in Sahih'leri ile Ebû Davûd, Nesaî Tirmizî ve İbn Mâce'nin Sünenlerinden oluşur.

İbn Mâce, hicri altıncı asrın başına kadar Kütüb-i Sitte arasında yer almamıştır. Bu devirde muhaddisler nazarında Kütüb-i Hamse (Buhârî ve Müslim'in Sahih'leri ile Ebû Davûd, Tirmizî ve Nesaî 'nin Sünen'leri) vardı. Ebû'l Fazl İbn Tahir el-Makdisî (507/1113) nin bu beş kitaba tahsis ettiği Etrâf'a, İbn Mâce'nin Sünen'i de eklemesinden ve "Altı İmamın Şartları" adlı kitabını telif etmesinden sonra, İbn Mâce'nin Sünen'i de Kütübb-i Sitte ara-

²⁶ Muhammed b. İsmail el-Emir, Tevdihu'l-Efkâr, I, 39'dan nakleden: Fevvaz Ahmed Zemrîlî ve Halic es-Seb'a Alemî, Dârimî, a.g.e, I, 10 daki tanıtma yazısı.

sında zekredilmeğe başlamıştır.²⁷ Sonraki müellifler aynı yolu takip edince, VII. asırdan itibaren İbn Mâce'nin Sünen'i, Kütüb-i Sitte'nin 6. kitabı olarak hadis edebiyatı içindeki yerini almıştır.

Dârimî'nin Sünen'inin Kütüb-i Sitte'ye altıncı kitap olarak dahil edilip edilmemesine dair değerlendirmelere, İbn Mâce'nin Kütüb-i Sitte'ye dahil edilmişinden sonra rastlıyoruz. İbn Mâce'nin Kütüb-i Sitte'ye dahil edilmesinden önce böyle bir münakaşa yoktu. Çünkü Dârimî'nin Sünen'i üzerinde fikir yürütenlerin görüşleri bunu teyid etmektedir. Mesela; İbn Hacer şöyle der :

"Dârimî'nin Sünen'i sıhhat ve mevsuk olma derecesi yönünden diğer sünen-i meşhûr eden geri kalmaz. Hatta o İbn Mâce yerine Kütüb-i Sitte'nin altıncısı olarak kabul edilseydi daha iyi olurdu. Çünkü o bir çok yönleriyle İbn Mâce'den daha üstündür." ²⁸

İbn Hacer'in bu görüşlerinden Dârimî'nin, Kütüb-i Sitte'ye dahil edilip edilmemesi meselesi İbn Mâce'nin Kütüb-i Sitte'ye dahil edilmişinden sonra ortaya çıktığını göstermektedir. Ayrıca Dârimî'nin Sünen'i hakkında görüş bildiren Moğoltaî, Abdulhak Dehlevî ve Selahattin A'laî gibi alimlerin sözlerinden aynı şeyler anlaşılmaktadır. Bu alimlerden :

Moğoltaî, "Dârimî'nin Müsned'inin İbn Mâce yerine Kütüb-i Sitte'nin altıncı kitabı olarak kabul edilmesi gerekir. Çünkü ricali daha az zayıf, münker ve şaz hadisleri nadirdir. Mürsel ve mevkuף hadisler olmakla birlikte İbn Mâce'den üstündür" demiştir. ²⁹

Abdulhak Dehlevî de : "Dârimî'nin Sünen'i Kütüb-i Sitte'nin altıncısı olmaya daha layıktır. Çünkü ricali daha az zayıf, münker ve şâz hadisleri nadirdir. İsnad-ı âlileri de vardır. Sülasıyyatı Buhâri'nin Sülasıyyat'ından fazladır" görüşündedir. ³⁰

Selahattin el-A'lâî ise, " Dârimî'nin Müsned'inin İbn Mâce yerine Kütüb-i Sitte'nin altıncısı olarak kabul edilseydi daha iyi olurdu" demiştir. ³¹

27) Bkz. Makdisî, Şurutu eimmeti's-Sitte, s. 12.

28) Suyûtî, a.g.e.I, 174.

29) Dârimî, a.g.e, I, 10 (Fevvaz Ahmed Zemrîlî ve Halid es-Seb'a'l-Alemi'nin tanıtma yazısı)

30) Dârimî, a.g.e , aynı yer.

31) Dârimî, a.g.e , aynı yer

Bu değerlendirmelerden anlaşılıyor ki Dârimî'nin Sünen'inin Kütüb-i Sitte'den sayılıp sayılmaması hususu, Sünen'in, İbn Mâce'nin Sünen'i tanınmaya başladığından ve bununla yapılan ciddi karşılaştırmalardan sonra gündeme gelmiştir.

Biz de burada elimizdeki bilgilere dayanarak bu iki süneni birbiriyle karşılaştırmak suretiyle Dârimî'nin, İbn Mâce'den daha üstün tutulduğu hususunda bir fikir vermek istiyoruz.

İbn Mâce'nin Sünen'i 4341 hadisten meydana gelmektedir. Bu hadislerden:

3002 tanesi öteki beş kitabın (Kütüb-i Hamse) müelliflerin ya beşi birden veya bir kısmı tarafından rivayet edilmiştir. Geri kalan,

1339 hadis ise, sade İbn Mâce'de bulunan hadisler (Zevâid) dir. Bunların da;

428'inin ricali güvenilir, isnadları sahihtir.

199'unun isnadı hasendir.

613'unun isnadı zayıftır.

99'nun ise isnadı yok hükmünde (vahi) veya münker ya da yalanlanmıştır. ³²

Ayrıca zamanın büyük hadiscisi Ebû Zur'a'ya göre, içinde 30 kadar zayıf hadis bulunmaktadır. ³³

İbn Mâce'nin Sünen'nin durumu böyle olmakla birlikte, 3500 kadar hadis ihtiva eden Dârimî'nin Sünen'i için İbn Hacer şöyle demektedir:

"Dârimî'nin eseri sıhhat bakımından İbn Mâce'den daha güzel, te'lif edilmesi zaman bakımından ondan önce, ravileri daha faziletli, rubâiyyâtı daha çoktur. İsnad-ı âlileri vardır." ³⁴

Dârimî'nin Sünen'i hakkında görüş bildirenler, zayıf ravilerinin daha az oluşu,

³²) İbn Mâce, II, 1519-20 (M. Fuad Abdülbâki'nin tanıtma yazısı)

³³) Zehebî; Tezkire, II, 636.

³⁴) Dârimî, a.g.e, I, 10 (Fevvaz Ahmed Zemrîli ve Halid es-Seb'a'l-Alemi'nin tanıtma yazısı)

rubaiyyatının çok oluşu, isnad-ı âlilerinin oluşu, münker ve şâz hadislerinin nadir oluşu ve Sulasiyyatı'nın çok oluşu gibi yönleriyle İbn Mâce'nin Sünen'inden üstün olduğunu belirtmişlerdir. Bunların bir kısmına misaller gösterecek olursak mesele açıklığa kavuşacaktır..

Mesela; Dârimî'nin Sünen'inde bir senede bir den fazla zayıf ravi pek bulunmazken,³⁵ İbn Mâce'nin Sünen'inde bir senede iki zayıf ravi bulunabilmektedir.³⁶

Yine Mesela; Dârimî bir hadisi dört ravi ile rivayet ederken, İbn Mâce aynı hadisi yedi ravi ile rivayet etmiştir. Misal :

حدثنا سليمان بن حرب ، ثنا حماد بن سلمة ، عن ثابت ، عن أنس : ان
رسول الله صلعم طاف على نسائه في يوم واحد

"Bize Süleyman b.Harb O da Hammad b. Seleme'den, O da Sabit'ten, O da Enes'den rivayet ettiğini göre, Resûlullah (s.a) aynı günde hanımlarını dolaşırdı." ³⁷

Senedde Dârimî ile Resûlullah (s.a) arasında dört ravi (Süleyman, Hammâd, Sabit, Enes) bulunduğu için bu hadis rubaiyattandır. Aynı hadisi İbn Mâce yedi ravi ile rivayet etmiştir. ³⁸

Dârimî'nin bu hadisteki isnadı da İbn Mâce'dekine göre âli durumdadır.

Ayrıca Dârimî'nin Sünen'inde 23 tane sulası hadis bulunurken ³⁹, İbn Mâce'nin Sünen'inde 5 tane bulunmaktadır. ⁴⁰

Bunun yanında İbn Mâce'nin Sünen'i selahiyetli zevat tarafından uydurma oldukları beyan edilen birçok hadisleri içine alır. Delhî'li Şeyh Abdulhak, İbn Mâce'nin memleke

35) Zayıf ravi için bkz. Dârimî, a.g.e, I, 44, h.no: 57.(Muhakkiklerin dinpotundan)

36) Zayıf raviler için bkz. İbn Mâce, Sünen, Kitabu't-Ticaret,40,h.no: 2233.

37) Dârimî, a.g.e, I, 211, h.no: 753.

38) İbn Mâce, a.g.e, I, 194, h.no: 588.

39) Abdülhamid Şânûha, a.g.e, s. 52-74.

40) Abdülhamid Şânûha, a.g.e,s. 16-38.

ti olan Kazvın şehri hakkındaki hadislerin uydurma olduğunu söylemektedir. ⁴¹

İbnu'l Cevzi (597/1200), "Mevzuat ale't-Taakkubât" eserinde, fertlerin, kabilelerin veya şehirlerin fezâilinden bahseden bütün hadislerin uydurma olduğunu açıklamıştır. Ve bu nevi hadislerin bir çoğunun İbn Mâce'nin Sünen'inde bulunmakta olduğunu belirtmektedir. ⁴²

İbn Mâce ve Dârimî'nin Sünen'lerini buraya kadar kısa şekilde mukayese yaparak tanıtmaya çalıştık. Netice olarak bunlardaki bütün hadislerin sahih olduğunu söylememize imkan yoktur. Hem sahih, hem hasen hem de zayıf ve hatta az da olsa, uydurma haberlerin varlığı bir gerçektir.

İbn Mâce, hafız, saduk ve geniş bir ilme sahip olmasına rağmen münker ve az da olsa uydurma hadisler dolayısıyla Sünen'inin değerine gölge düşürmüştür. Ancak eserin güzelliği, tertibindeki hoşluk, tekrarların olmayışı ve kısalığı gibi özellikleri başka kitaplarda yoktur.

Dârimî'nin Sünen'i mürsel, munkati rivayetlere yer vermiş olmasına rağmen, İbn Mâce'nin yerine Kütüb-i Sitte'nin altıncı olmaya layık görülmüştür. Diğer sünenlerden geri kalan tarafının olmadığı belirtilmiştir.

⁴¹⁾ Abdülhak Dehlevi, Mişkattü'l-Mesâbih'in farsça bir şerhinin mukaddimesinden nakleden Sıddikî, a.g.e. s. 110.

⁴²⁾ Sıddikî, a.g.e, s.110.

II-KİTABIN TETKİKİ

A- Kitapların Muhtevası ve Babların Tasnifi :

Dârimî'nin Sünen'i bir mukaddime ile birlikte 23 kitaptan meydana gelmektedir. Dârimî'nin Sünen'i incelendiğinde Sünen'in, kendine özgü ve gerçekten kıymetli mukaddimesinin yanısıra taharettten vasıyyete kadar olan fikhî bölümleri, fıkıh kitaplarındaki tertibe uygun biçimde yazıldığı görülür. Bu yönüyle eserin fıkıh kitabı hüviyetinde olduğunu hemen fark etmekteyiz. Eserdeki 23 kitabın sıralanışına göz attığımızda, eserin fıkıh kitabı biçiminde olduğu fikri iyice belirginleşecek, babları birer birer ele alınca da bu kanaatımız iyice netleşecektir. Meselâ ilk kitap olan Kitabu't-Taharet'de; taharet, abdest, gusül, teyemmüm gibi konular verilir. Böylece kişinin namaz için ön hazırlıklar tamamlattırılmış, namaz kılacak duruma getirilmiş olur. Peşinden gelen kitapta ise namazın öğretimi yine aynı metod takip edilerek ele alınır.

Dârimî, eserinde 23 kitabın bablarını düzenlerken, hadislerin konularına göre yerleştirilmesine diğer sünen müellifleri gibi titiz davranmış, bir kitabın içine girebilecek hadisleri gelişi güzel o kitap içinde koymamış, bu hususta hassas davranmıştır. Bir hadis bir kaç konuyu ilgilendiriyorsa o hadisi değişik konularda bazan bölerek tekrar etmek suretiyle istifade etmiş, hadisleri fikhî konuları dikkate alarak hazırlamış ve onları meselenin tedricî gelişmesine göre sıralamıştır. Meselâ; bir namaz kitabında namazla ilgili bablara baktığımız zaman karşımıza ilk önce namazın nasıl kılınacağı çıkmaz. İlk önce namazın farziyyeti, namazın fazileti ile ilgili hadisleri zikrederek, namazın İslâm'daki yerini tespit eder. Daha sonra namazın sahih olması için gerekli şartlar verilir, böylece kişi namaza hazır hale getiri-

lir.Daha sonra ise de namazla ilgili hususlar teferruatlı şekilde belirtilir.Bundan sonra ise farz namazın dışındaki namazlar verilir.Böylece konu bitirilmiş olur. Bu durum diğer kitaplarda da hemen hemen aynı şekilde görülmektedir. Kitapların muhtevası:

Birinci cildin konuları:

1- Mukaddime (s. 13-170) :

Dârimî'nin Sünen'in diğer sünenlerden ayıran özelliklerinden bir tanesi, Sünen'in başındaki mukaddimesidir. Bu kısım, 57 bab 649 hadisten oluşmaktadır. Burada cahiliye devri dediğimiz İslâm öncesi dönemde Arapların tatbikatlarına dair haberler, Hz.Peygamber'in (s.a) sîreti,hayatı, ahlâkı ve kendisine verilen ihsanlarla ilgili haberler,hadis kitabetiyle ilgili haberler, birçok konuda fetva isteme ile ilgili haberler, ilim ve ilmin faziletine dair hadisler ve daha bir çok konudaki hadis ve haberler biraraya getirilmiştir.

2- Kitabu't-Tahare (s.171-282) :

Bu kitab 120 bab ve 532 hadisten meydana gelmektedir. Bu kitapda abdest ve namazın farz kılınışı,abdest, abdesti gerekli kılan durumlar,misvak kullanma ,abdestin alınışı,teyemmüm,gusül ,hayızlı kadının halleri ile ilgili durumlar v.b. konular işlenmektedir.

3- Kitabu's-Salât (s. 283-460) :

Eserin en büyük kitabı olan bu bölüm 226 bab ve 432 hadisten oluşmaktadır. Bu bölümde namazın faziletleri ile ilgili konular, ezan, namaz vakitleri, namazın kılınışı,namazla ilgili meseleler, cemaatla namaz,namaz vakitlerinde okunacak kıraatın miktarı, ruku, secde, teşehhüd selâm verme, mescidlerle ilgili konular, sütre, binekte namaz, namaz kılmanın mekruh olduğu vakitler, nafîle namazlarla ilgili mevzular, seferde namaz, cuma günü yapılacak işler, cuma namazı, cuma ezanı ve hutbesi,cumanın fazileti, vitir namazı ile ilgili konular,bayram ve bayram namazı ile ilgili mevzuları içermektedir.

4- Kitabu'z-Zekât (s.461-487) :

38 bab ile 68 hadis. Zekâtın fazileti,zekât verme ve hayvanların, meyve ve mahsulatın zekâtı, zekatla ilgili meseleler, sadaka, dilenme ve dilenmeden sakınma, fitr zekatı ile ilgili konular, bu kitabın belli başlı mevzularıdır.

İkinci cildin konuları:

5- Kitabu's-Sıyam (s. 5-44) :

Bu kitap 56 bab ve 102 hadisten müteşekkildir. Bu kitapta şek gününde oruçtan nehiy, hilâl ve hilâlî görme ile ilgili meseleler, sahur ve iftar vakti,seferde oruç,oruç bozan şeyler, oruçluyken yasak olan durumlar, nafil oruç, nafil oruç tutulan günler,oruç tutmanın yasak olduğu günler, kadir gecesi ve itikaf gibi mevzular verilmektedir.

6-Kitabu'l-Menasik (s.45-102)

91 bab ile 161 hadisten oluşmaktadır.Hacla ilgili meselelerin incelendiği bu kitapta, haccın nasıl farz olacağı,haccın vakti haccın çeşitleri,ihram, ihramlıya mubah olan durumlar, Mescidi Harâm'a giriş, haceru'l esved ,tavaf, şeytan taşlama,tehlil, telbiye, v.b. konular vardır.

7- Kitabu'l-Edâhi (s . 103-122) :

Bu kitap 28 bab ile 57 hadisten meydana gelmektedir.Bu bölümde sünnet olan kurban, kurban olması caiz olmayan hayvanlar, kurban ve kurban kesme ile ilgili konular, akıka kurbanı, eti yenen ve eti yenmeyen hayvanlar v.b konular işlenmektedir.

8-Kitabu's-Sayd (s. 123-128) :

9 bab ve 17 hadisten müteşekkil. Bu kitapta av köpeğini ava gönderirken besmele çekme, çekirgenin, deniz ölülerinin, tavşanın,kelerin mubah kılınması v.b. konular bulunmaktadır.

9-Kitabu'l Et'ime (s.129-149) :

Bu kitap 42 bab ile 69 hadisten meydana gelmektedir. Yemeğe besmele ile başlama, yemek duası parmakları yalama ve yere düşen lokma ile ilgili meseleler, sağ elle ve üç parmakla yeme, ziyafet, bazı yiyeceklerin yenilmesi ilgili konular işlenmektedir.

10-Kitabu'l Eşribe (s. 151-164) :

28 bab ve 48 hadisten müteşekkil. Bu kitab içkinin haram kılınması,içki içen ile ilgili meseleler, içkide şifa olmadığı,sarhoşluk veren şeyler,içkiden sirke yapmanın nehyedilmesi, su içme ile ilgili mevzuları içermektedir.

11-Kitabu'r-Rü'ya (s. 165-175) :

Bu kitap 13 bab ile 28 hadisten oluşmaktadır.Bu kitapta rüyanın nübüvvetin 46 cüzünden bir cüz olduğu, Resulullah'ı (s.a) rüyada görme, rüyada kerih şey görme, rüyayı sadıka, rüya tâbiri v.b. konular işlenmektedir.

12-Kitabû'n-Nikâh (s. 177-212) :

Bu kitap 56 bab ve 98 hadisten meydana gelmektedir. Bu kitap evlenmeye teşvik,bekarlıktan nehiy, evlenilecek kadında aranacak şartlar, dünür gönderme ile ilgili meseleler,muta' nikâhından nehy, mehir ve mehirle ilgili meseleler, düğün yemeği, karı koca

münasebetleri, süt emme ve süt kardeşliği ilgili konuları içermektedir.

13- Kitabu't-Talâk (s. 213-224) :

18 bab ile 34 hadis . Bu bölümde sünnet olan boşama, talakla ilgili durumlar,talakın çeşitleri, zıhar, boşanan kadının hakları, v.b. mevzular işlenmektedir.

14-Kitabu'l-Hudûd (s. 225-237) :

Bu bölüm 21 bab 36 hadisten müteşekkildir. Bu kitapta haddi düşüren durumlar, had cezaları ve hadde şefaât gibi konular bulunmaktadır.

15- Kitabu'n-Nüzür ve'l-Eyman (s. 239-245):

Bu kitap 12 bab ve 19 hadisten meydana gelmektedir. Bu kitap ahde vefâ, nezirler, nezirle ilgili durumlar, yemin ve yeminin şartları ile ilgili konuları içermektedir.

16- Kitabu'd-Diyâd (s.247-260):

25 bab ile 39 hadisten oluşmaktadır. Bu bölümde diyet ve diyet çeşitleri, diyetin miktarları ve diyetle ilgili diğer meseleler işlenmektedir.

17- Kitabu'l-Cihad (s. 263-282) :

Bu kitap 40 bab ve 45 hadisten müteşekkildir. Bu kitapta Allah yolunda cihad, cihadın fazileti, Allah yolunda şehid olma, şehidliğin mükâfatı, cihad çeşitleri vb. konular işlenmektedir.

18- Kitabı's-Siyer (s. 283-318):

Bu bölüm 83 bab 96 hadisten meydana gelmektedir. Bu kitapta savaşa çıkma, savaşla ilgili durumlar, savaşın emredilmesi., harb ve harbdeki durumlar, bey'at ve bey'at etme şekilleri, Hz. Peygamber'in (s.a) savaşları, ganimet ve ganimetlerin taksimi, müşriklerle ilgili münasebetler, Hudeybiye musalahası Yahudilerle olan münasebetler, hicret, emirlik ve emirlikle ilgili meseleler verilmektedir.

19- Kitabı'l- Buyu' (s. 319-354):

83 bab 98 hadisten müteşekkildir. Bu kitapta helâl ve haram olan şeyler, sınırları, ticaret, ticari münasebetlerle ilgili meseleler, ticaret ahlakı, ticaret şekilleri, ölçü-tartı, borç ve borcun ödenmesi, borçlunun durumları, emanet, yitik mal, yasaklanan alış veriş şekilleri v.b. konular bulunmaktadır.

20- Kitabı'l-İsti'zan (s.355-384):

69 bab ile 77 hadis bulunmaktadır. Bu kitabta selâm ve selâmla ilgili meseleler, müslümanın müslüman üzerindeki hakları, oturma adabı, resimle ilgili meseleler, nafaka, sefer ve seferle ilgili dualar, kadınların sefere çıkması, uyurken ve uyanırken yapılacak dualar, isim verme ve güzel isimler, mizah ve şiirler ilgili konular işlenmektedir.

21- Kitabı'r-Rekâik (s.385-440) :

Bu bölüm 122 bab ile 144 hadisten oluşmaktadır. Bu kitapta sıhhat ve boş vaktin önemi, bazı azaların korunması ile ilgili konular, gıybet, yalan, salihlerin yanına gitme,. geceyi değerlendirme, tevbe, amellerin faziletleri ile ilgili meseleler, bazı kötü fiiller, hastalık

ve hastanın hastalığından dolayı ecir kazanacağı, Resûlullah (s.a) salatû selâm getirme, Resûlullah (s.a)ın isimleri, insanoğlunun dünyaya karşı olan hırsı, iyilik ve kötülükle ilgili meseleler, güzel ahlak ve güzel hasletler, kıyametin kopması ve kıyametle ilgili meseleler, şefaât, şefaâtla cennete girecek olan kimseler, cehennem ve cehenneme girecek olan kimseler, cennet, cennetin kısımları ve cennete girecek kimseler v.b. konular incelenmektedir.

22- Kitabu'l- Ferâiz (s.441-493) :

56 bab ile 32 hadisten müteşekkildir. Bu kitapta ferâiz ilmini öğrenme, kişinin nesebinin tesbiti, ferâiz hesapları ile ilgili meseleler, miras ve mirasın taksimi, v.b. konular işlenmektedir.

23- Kitabu'l-Vesayâ (s.495-520) :

Bu kitap 45 bab ile 131 hadisten meydana gelmektedir. Bu kitapta, müstahap olan vasiyet, vasiyetin fazilet, vasiyet etmeyen kimsenin durumu, vasiyetin malın üçte birinden olacağı ve vasiyetle ilgili durumlar, vasiyet edilen kimselerle ilgili meseleler v.b. konular verilmektedir.

24- Fedâilu'l- Kur'an (s.521-566):

Bu kitap 35 kitap, 198 hadisten oluşmaktadır. Bu bölümde Kur'an okuyan kimsenin fazileti, Kur'an öğrenmenin, öğretmenin, dinlemenin fazileti, Kur'an'ın bütününün veya bazı muayyen sûre ve âyetlerin faziletlerine dair konular işlenmektedir.⁴³

⁴³⁾ Bütün bu bilgiler Sünen'in 1407/1987 baskısı ele alınarak verilmiştir.

B- Bab Başlıkları:

Dârimî'nin Sünen'indeki bab başlıkları, fikhî bölümlerin muhtelif şekillerine göre fasıllara ayrılmış şekildedir. Nasıl ki bir fikh kitabında konular, o konunun peşinden alt başlıklar halinde inceleniyorsa Dârimî'nin Sünen'indeki bab başlıkları da bölümün (kitabın) alt başlıkları halinde bulunmaktadır. Bab başlıkları ile ilgili hususiyetleri kısaca misalleriyle şöyle gösterebiliriz.

1- Hadisten çıkan mana bab başlığı yapılmıştır: Burada bab başlığını tespit eden ölçü hadisten çıkan hüküm durumundadır. Meselâ; " Resûlullah (s.a) teheccüd namazına kalktığı zaman ağzını misvaktardı " hadisine Dârimî'nin koyduğu babın ismi "Teheccüd zamanında misvak kullanma." dır.⁴⁴

2- Hadisi rivayet eden kişi bab başlığı olmuştur: Mesela; "Nebi (s.a) elbisesini hacet anında yere yaklaşmadan kaldırmazdı " hadisine koyduğu babın ismi, hadisi rivayet edenlerden birisi ve Dârimî'nin hocası olan "Amr b. Avn'ın bize haber verdiği " şeklindedir.⁴⁵

C-Hadisleri ve Bab Başlıklarını Tekrar Etmesi

1-Dârimî bir hadisi bir isnad ile rivayet ettikten sonra diğer bir isnad ile yine o hadisi îrad etmek istediğinde metni aynen zikretmeyip ikinci isnaddan sonra

متن | 46

44) Dârimî, a.g.e, I, 185, h. no: 685.

45) Dârimî, a.g.e, I, 178, h. no: 666

46) Dârimî, a.g.e, I, 132, h. no: 463..

51. هذا الحديث. veya 50. باسناده نحوه 49 نحوه veya 48 مثل ذلك 47 بمثله senedin bir kısmını zikredip 52. باسناده مثله der. Bazı kere de değişik isnadlarda hadisi aynı lafızlarla tekrar eder. 53 Bazı zaman da değişik isnad ببعض الحديث diyerek hadisi tekrar eder. 54

2- Dârimî bazen bir hadisi değişik kitaplar içinde çeşitli bablarda aynı isnad ve lafızlar ile tekrar eder. 55

3-Dârimî, bazen bab başlıklarını da değişik kitaplar (konular) başlığı altında tekrar etmektedir. Bab başlıklarını tekrar etmesi, değişik kitapların muhtevâsı içerisine aynı başlıkların girdiğinden dolayıdır. Meselâ; "Kur'an-ı teğannî ile okuma" bab başlığı Kitabü's-Salât'ın 171. babın başlığı olmakla birlikte aynı zamanda Kitabü Fedâilü'l-Kur'an'ın 34. babının başlığı olmuştur. 56

D-Senedlerin Tetkiki

Hadis ilminde sened, biri diğerinden almak ve nakletmek şartıyla, hadisi rivayet eden kişilerin Resûlullah 'a (s.a) kadar varan isimlerinin yer aldığı kısımdır. 57

47) Dârimî, a.g.e,I, 302,h.no: 1221.

48) Dârimî,a.g.e, I, 114,h.no: 365.

49) Dârimî, a.g.e,I, 203,h.no:735.

50) Dârimî,a.g.e, I, 190, h.no:702.

51) Dârimî, a.g.e, II,179,h.no: 2171.

52) Dârimî, a.g.e, II, 398,h.no: 3743

53) Dârimî, a.g.e, II, 525,h.no: 3323.

54) Dârimî, a.g.e,I, 463. h.no: 1619

55) Örnek için bkz. Dârimî, a.g.e,I, 30, 442

56) Dârimî ,a.g.e, I, 416,

57) Geniş bilgi için bkz. Talat Koçyiğit, Hadis Usûlü, s. 79.

Dârimî'nin Sünen'indeki hadislerin senedleri incelendiğinde bunları senedin unsurları olan raviler ile, bu ravilerin kullandığı *أخبرنا، حدثنا، عن* gibi rivayet lafızları gibi ravi zincirinin oluşturduğu görülür. Senetlerdeki bazı özellikler şunlardır:

1- Senedde lafzın kime ait olduğu belirtilir:

أخبرنا يزيد بن هارون وسعيد بن عامر - واللفظ ليزيد -

Bize Yezid b. Harun ve Said b. Amir haber verdi. Burada lafız Yezid b. Harun'a aittir. ⁵⁸

2- Senetlerdeki ravi sayısı değişiktir. En kısa senetler üç raviden oluşur (Sülasiyyât) En uzun senedin içerisinde yedi ravi görülür. İşte senetlerdeki ravi sayısı üçle- yedi arasında değişmektedir. ⁵⁹

3- Senedlerin arasında tahvil harfi olan (ح) görülür: Ha harfi senedin değiştiğini gösterir. Misal :

*أخبرنا محمد بن عيسى ثنا هشيم أنا مغيرة عن إبراهيم ح وأنا اسماعيل
عن أبي خالد عن عامر*

Bize Muhammed b. İsâ, Huşeym'den, O Muğire'den, O da İbrahim'den rivayet etti. Başka bir tarikle de bize İsmail b. Ebi Halid, O da Amir'den rivayet etti. ⁶⁰

4- Bir raviden gelen aynı hadisin birden fazla tarikini birleştirir:

*أخبرنا أبو الوليد و عثمان بن عمرو و عفان، عن حماد بن سلمة عن أبي الحشاش
عن أبيه*

Bize Ebû'l Velid , Osman b. Ömer ve Affan, Hammad b. Seleme'den , O da Ebû'l Uşara'dan , O da babasından rivayet etti. ⁶¹

58) Dârimî, a.g.e, II, 159, h.no: 2113.

59) Sülasi hadis için Dârimî, a.g.e, II, 382, h.no: 2701. Yedi ravili hadis için bkz. Dârimî, a.g.e, II, 184, h no: 2181.

60) Dârimî, a.g.e, I, 269, h.no: 1096.

61) Dârimî, a.g.e, II, 113, h.no: 1972 Ayrıca bkz. a.g.e, II, 87, h.no: 1901.

اخبرنا يزيد بن هارون وسعيد بن عامر

Bize Yezid b. Harun ve Said b. Amir rivayet etti. ⁶²

5- Seneddeki ravilerin kimliğini tesbite yarayan bilgiler verir:

اخبرنا عبد الله بن صالح، حدثنا ابراهيم - وهو ابن سعد - ...

Bize Abdullan b. Salih İbn Sa'd olan İbrahim'den rivayet etti. ⁶³

⁶²) Dârimî, a.g.e, II, 159, h.no: 2113

⁶³) Dârimî, a.g.e, II, 170, h.no: 2151.

III . SÜNEN'İN ÖZELLİKLERİ

Dârimî, Sünen'inde hadislerin sened ve metinleri hakkında bir takım açıklamalarda bulunur. Sünen'in te'lif usûlü ve özelliklerini ihtiva eden bu açıklamalar, bazen قال عبد الله denilerek Darimî'nin ismiyle, bazen de قال ابو محمد künyesiyle verilmektedir. Bu özellikleri iki grupta inceleyeceğiz.

A- Metin Yönünden Özellikleri :

1-Dârimî, bazen hadisler arasında tercih yapar. Kitabu't-Tahare, altmış yedinci babta (cünüp- lükten yıkanma) hususunda iki hadis zikr eden Dârimî bunlardan birisini tercih ederek şöyle demektedir:

قال ابو محمد: هذا احب الي من حديث سالم بن ابى الجعد

"Bu hadis bana Salim b. Ca'd'ın hadisinden daha sevimlidir. ⁶⁴

2 - Bazen hadisin sonunda hocalarının görüşlerine yer verir:

Senedinde hocası Süleyman b. Harb'in da bulunmuş olduğu Hacerü'l Esved'in kıyamet günü şahitlik yapacağı kimselerin kim olduğu hususundaki, hadisin sonunda hocasının görüşünü şu lafızlarla rivayet eder.

قال سليمان: لمن استلمه .

Süleyman şöyle demiştir : "Kendisini selamlayana şهادet ederdi." ⁶⁵

⁶⁴) Dârimî, a.g.e, I,209, h.no: 734. Ayrıca bkz. I, 178, 293.

⁶⁵) Dârimî, a.g.e, II, 63, h.no:1839.

Buradaki Süleyman b. Harb, Dârimi'nin hocası olup, ondan rivayet ettiği hadisin sonunda görüşüne yer vermiştir.

3 -Dârimî hadislere notlar ekler, kendi görüşünü açıklar . Misaller

a) عن حفصة ، عن رسول الله صلعم قال من لم يتبَّ الصيام قبل الفجر فلا صيام له قال عبد الله في فرض الواجب اقول به

Hafs'adan (r.anha)' Resûlullah (s.a) şöyle buyurdu:

" Oruç tutmak için sahura kalkamayan kimsenin orucu yoktur. "

Abdullah (Dârimi) : " Bu durumun tutulması farz olan oruç hakkında olduğu görüşündeyim " demiştir. ⁶⁶

b) عن عبد الله ، قال : قال رسول الله صلعم : ما منكم من احد الا ومعه قرينه من الجن وقرينه من الملائكة . قالوا : واياك؟ قال : نعم واياي ، ولكن الله اعاني به فأسلم . قال ابو محمد : من الناس من يقول : أسلم : استسلم ، اقول ذلك

Abdullah b. Mesut'dan, Resûlullah (s.a) şöyle buyurdu:

" Her birinizin bir melek ve bir şeytan arkadaşı vardır. Ashab-ı Kiram : Seninde mi?

Resûlullah (s.a) : Evet benim de var dedi. Fakat Allah Teâlâ ona karşı bana yardım etti. O da teslim oldu. "

Ebû Muhammed (Dârimi) : " İnsanlar dan bazıları ⁶⁷ 'e boyun eğmek manası vermektedirler. Ben de aynı görüşteyim" dedi. ⁶⁷

4- Dârimî hadislerin sonunda fikhî görüşlerine yer verir: ⁶⁸

5- Hadisteki lafızlar hakkında yorum yapar. Misaller :

⁶⁶) Dârimî, a.g.e II, 12, h.no:1698 .

⁶⁷) Dârimî, a.g.e, II, 396, h.no: 2734.

⁶⁸) Misal için bkz. Dârimi'nin fıkıh ilmindeki yeri bölümündeki ilgili dipnota

a) عن ابي عبيدة بن الجراح ، قال سمعت رسول الله صلعم يقول :
الصوم جنةٌ ، مالم يخرقها . قال ابو محمد : يعنى بالغيبة .

Ubeyde b. Cerrah'dan : Resûlullah' ın (s.a) şöyle dediğini işittim dedi:
"Bozulmayan oruç şehvetlere karış kalkandır."

Ebû Muhammed (Dârimi) : "bozulmanın gıybetle olduğunu söyledi." 69

b) قال عبدالله : المناذرة : يرمى هذا الى ذاك ويرمى ذاك الى هذا . قال :

كان هذا فى الجاهلية

Abdullah (Dârimi) şöyle dedi: Münabeze : "Bir kimsenin (alış verişte) elindeki karşındakine , karşındakinin elinde olan malı, karşılıklı olarak kontrol etmeksizin atmalarıdır. Bu tür alış veriş cahiliye döneminde vardı." 70

ان رسول الله صلعم قال انما الربا فى الدين . قال عبدالله : معناه : درهم بدرهمين

Resûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Riba ancak borçtadır. "

Abdullah (Dârimî) : Bunun manası : "Bir dirheme karşılık, iki dirhem almaktır demiştir." 71

6- Hadislerin merfu olup olmadıklarını belirtir:

Tavaf, şeytan taşlama ve sa'y etmekle ilgili bir hadis verildikten sonra bu hadisin senesinde bulunan Ebû Asım'dan hadisin sonunda şu sözü rivayet etmektedir.

قال ابو عاصم : كان يرفعه

Ebû Asım dedi ki: " Ubeydullah b. Ebi Ziyad hadisi Hz. Peygamber'e (s.a) izafe ediyordu." 72

69) Dârimî, a.g.e, II, 26.h.no: 1732

70) Dârimî, a.g.e, II, 330.h.no: 2562

71) Dârimî, a.g.e, II, 336. h.no:2580

72) Dârimî, II, 71,h.no:1853.

7- Dârimî bazen sorulan sorulara cevap verir:

İhramlının evlendirilmesi hususundaki Hz. Osman'ın (r.a) Hz. Resûlullah'dan (s.a) rivayet etmiş olduğu hadisın sonunda

سئل أبو محمد | تقول بهذا؟ قال: نعم.

Ebû Muhammed'e (Dârimî) bu durum soruldu. O da " evet " aynen öyledir, dedi. ⁷³

8 - Dârimî bazı yerlerde tereddüde düşen ravinin kim olduğunu belirtir:

إيضا توخيت - او إيضا توجهت شك سعيد في إحدى الكلمتين .

" Niyet ettiğin veya yöneldiğin her yerde Allah seni hayra yöneltsin." Said " توخيت ve توجهت kelimelerinden hangisinin kullandığı hususunda şüphe etmiştir. ⁷⁴

9- Bazen kelime açıklamaları yapar. Misaller :

a) Hiyanet eden kimse hakkında gelen hadisın metninde geçen **الاسلال** kelimesi hakkında Ebu Muhammed (Dârimî) şöyle demektedir:

قال أبو محمد : الاسلال : السرقة
" Hırsızlık " demektir. ⁷⁵

b) Ali İmran ve Bakara sûrelerinin fazileti hususunda gelen hadisın metninde geçen **الأعناق** kelimesi hakkında Ebû Muhammed (Dârimî) şöyle demiştir : **الأعنان** dallar demektir. ⁷⁶

10 - Hadislerdeki garip kelimeleri açıklar. Misaller :

a) Ayın son gecesi oruç tutma husunda gelen hadisın metninde geçen kelimesi hakkında Ebû Muhammed (Dârimî) şöyle demiştir :

قال أبو محمد : سره آخره

⁷³⁾ Dârimî, a.g.e, II, 58. h.no: 1823.

⁷⁴⁾ Dârimî, a.g.e, II, 372.h.no: 2671.

⁷⁵⁾ Dârimî, a.g.e, II, 303.h.no:2491.

⁷⁶⁾ Dârimî, a.g.e, II, 543. h.no: 3392.

سرر "Son gece" demektir. ⁷⁷

b) Ölü topırağı ihya eden kimse hakkında gelen hadisin metninde geçen العافية kelimesi hususunda Ebû Muhammed (Dârimî) şöyle demektedir :

قال ابو محمد : العافية : الطير ، وغير ذلك .

" Kuş veya bunun dışında başka bir şey demektir." ⁷⁸

11 - Bazen herhangi bir rivayetteki kapalı gibi görünen ifadelerin ne ifade ettiğini belirtir:

a) Ced (dede) hususunda Zeyd b. Sabit'in sözü hususunda ki bab başlığı altında,

قال عمر : خذ من امر الجد ما اجتمع الناس عليه . قال ابو محمد : يعنى قول زيد

Hiz. Ömer (r.a) : " İnsanların üzerinde icma ettiği şekilde dedenin payından al." Rivayet etikten sonra Dârimî, Hiz. Ömer'in (r.a) Zeyd'in sözünü tasdik ettiğini burada belirtmiştir. ⁷⁹

b) Malın üçte birden daha az vasiyet hususunda bab başlığı altında, kapalılığı gidermekte :

انما كانوا يوصون بالخمس ، والرابع ، وكان الثلث منتهى الجامع |
قال ابو محمد : يعنى الجامع الفرص الجموح .

Bize Ya'la, İsmail'den, O Amir'den rivayet etti ve şöyle dedi: "Onlar beşte bir, dörtte bir vasiyet ediyorlardı. Üçte bir ise vasiyetin en nihayi durumudur.

Ebû Muhammed (Dârimî): " الجامع Serkeş asi at demek olan ifadesi, vasiyetin en son durumunu işaret eder. " ⁸⁰

12 -Bab başlıkları ile hadis arasında fikhî münasebet kuruyor:

⁷⁷) Dârimî, a.g.e, II, 30. h.no: 1742.

⁷⁸) Dârimî, a.g.e, II, 346. h.no: 2607.

⁷⁹) Dârimî, a.g.e, II, 455. h.no: 2930

⁸⁰) Dârimî, a.g.e, II, 500. h.no: 3199

Meselâ; "köpeğin kabı yalaması" hususunda bab başlığı altında şu hadis verilmektedir.

أن النبي صلعم قال اذا ولغ الكلب في الاناء فاغسلوه سبع مرات ، والثامنة
عقروه في التراب

"Köpek kabı yaladığı zaman, onu yedi defa yıkayın; sekizincide toprakla ovun."⁸¹

Yine "ayakta bevl etmek hususunda" bab başlığı altında şu hadis verilmektedir.

" Resûlullah (s.a) bir kavmin çöplüğüne geldi. Ayakta olduğu halde orada bevl etti."

جاء رسول الله صلعم الى سباطة قوم فبال وهو قائم. قال ابو محمد: لا اعلم فيه كراهية

Ebû Muhammed (Dârimî): "Bu konuda kerahat olduğunu bilmiyorum" dedi.⁸²

13 - Hadislerin uzun ve kısa oluşu :

Sünen'de en uzun hadis Kitabu'l-Menasik'ın otuzdördüncü babında (sünnet hac hakkında) bulunmaktadır.⁸³ En kısa hadis ise yine Kitabu'l-Menâsik birinci babta bulunmaktadır. O da şudur:

من اراد الحج فليستعجل

" Hac yapmayı isteyen kimse acele etsin" ⁸⁴

14 - Bazan hadisin sonunda başkasının görüşünü verir:

Semure b. Cundeb'ten gelen hadiste, Resulullah (s.a) namazda kıraattan boş kaldığı zaman iki defa sustuğunu bildiren hadiste olduğu gibi başkalarının görüşüne yer verir.

قال ابو محمد: كان قتادة يقول: ثلاث سكتات ، وفي الحديث المرفوع سكتتان

81) Dârimî, a.g.e, I, 204. h.no: 738

82) Dârimî, a.g.e, I, 179 h.no: 668.

83) Dârimî, a.g.e, II, 67-71 h.no: 1850.

84) Dârimî, a.g.e, II, 45, h.no:1784.

Ebû Muhammed (Dârimî) : "Katade üç defa sustuğunu söylüyor. Halbuki merfu hadiste iki defa sustuğu belirtilmektedir" demiştir.⁸⁵

15- Dârimî kimi yerde kendi tereddüdünü açıklar . Misaller:

a) Savaşta elde edilen ganimetlerini düşmanın kökünü kazdıktan sonra mı veya düşmanı geri çevirip zayıflattıktan sonra mı hayvanlara bindirileceği hususunda,

قال ابو محمد : انا شك فيه

Ebû Muhammed (Dârimî) : "Ben bu konuda tereddüttüyüm" demiştir.⁸⁶

b) İbn Abbas'tan gelen hadiste Nebi (s.a) erkeklerden muhanneslere, kadınlardan çıplaklara lanet etti ve şöyle dedi: "Onları evlerinizden çıkarın . "

فاخرج النبي صلعم فلاناً واخرج عمر فلاناً او فلانة . قال عبدالله : فاشك

Nebi (s.a) falanı çıkardı. Hz. Ömer (r.a) falanı veya fülaneyi çıkardı.

Abdullah (Dârimî) : "Ben bu husustayani kimin çıkarıldığı hususunda tereddüdüm" dedi.⁸⁷

16- Hadisin sonunda hadisi başka hadislerle kıyaslayıp, kendi görüşünü belirtir.

Safın arkasında yalnız başına kişinin namazı hususunda gelen hadisin sonunda

قال ابو محمد : كان احمد بن حنبل يثبت حديث عمرو بن مرة : وانا اذهب الى حديث يزيد بن زياد بن ابى الجعد .

Ebû Muhammed (Dârimî) : "Ahmed b. Hanbel, Amr b. Mürre'nin hadisini delil olarak kabul ediyor. Ben ise Yezid b. Ziyad Ebi'l Ca'd'ın hadisini dedil olarak kabul ediyorum" demektedir.⁸⁸

85) Dârimî, a.g.e, I, 313, h. no: 1243.

86) Dârimî, a.g.e, II, 302, h.no: 2488

87) Dârimî, a.g.e, II, 364, h.no: 2649.

88) Dârimî, a.g.e, I, 333, h.no: 1285

17- Hadiste geçen bazı lafızları tenkid eder, o lafızların yanlış olduğunu belirtir. Abdullah b. Amr'dan Davud'un (a.s) orucu ve namazı hususunda gelen hadiste geçen

كان يصلى نصفاً وینام ثلثاً ویسبِّحُ سدساً

"Davud (a.s) gecenin yarısını namaz kılar, üçte birinde uyur, altıda birinde de tesbih yapardı " lafızları hakkında Dârimî şöyle demektedir:

قال ابو محمد : هذا اللفظ الاخير غلط او خطأ ، انما هو : انه كان ینام نصف اللیل ویصلى ثلثه ویسبِّحُ سدسه .

"Bu son lafız galat ve hatadır. Doğrusu şöyledir. Davud (a.s) gecenin yarısını uyur, üçte birini namaz kılar, altıda birinde de tesbih yapardı . " 89

18 - Hadisin sonunda başka muhaddislerin hadis hakkında görüşlerine yer verir:

ان النبی صلعم طلق حفصة ثم راجعها قال ابو محمد كان علی ابن المدینی انکر هذا الحديث وقال : ليس عندنا هذا الحديث بالبصرة عن حميد

Enes'ten gelen hadiste, "Nebi (s.a) Hafsa'yı (r.anha) boşadı ve sonra ona döndü."

Bu hususta Ebû Muhammed (Dârimî) şöyle der : "Bu hadisi Ali b. el-Medinî inkar etti ve şöyle dedi: Basra'da bu hadis Humejd'den bize rivayet edilmemiştir." 90

B-Sened Yönünden

1- Senedde geçen ravi ile şeyhi arasındaki ittisalın durumunu belirtir:

Meselâ:

اخبرنا عبیدالله بن موسى عن سفیان عن ابن ابی نجیح عن ابيه عن ابن عباس
senedindeki Süfyan hususunda

قال عبد الله : سفیان لم یسمع من ابی نجیح - یعنی هذا الحديث

Abdullah (Dârimî) : " Süfyan bu hadisi Ebû Nuceyh'den işitmedi" 91

89) Dârimî, a.g.e, II, 33, h.no: 1752.

90) Dârimî, a.g.e, II, 214, h.no: 2265.

91) Dârimî, a.g.e, II, 286. h.no: 2444.

Aynı şekilde meselâ:

حدثنا عبد الله بن مسleme ثنا سليمان - هو ابن المغيرة - عن حميد عن عبد الله بن مفضل

senedinde Humeyd hususunda şöyle demektedir:

قال عبد الله: أرجو أن يكون حميد سمع من عبد الله .

Abdullah(Dârimî) : "Ümit ederim ki bu hadisi Hümeyd Abdullah'dan işitmiştir " 92

2-Ravileri bazen tenkide tabi tutar. Misaller:

a) Bir yere indiğinde Resûlullah'ın (s.a) iki rekat namaz kılması hususunda gelen hadisin senedinde

أخبرنا ابو عاصم ، عن عثمان بن سعد ، عن انس بن مالك

Osman b. Said hakkında

قال عبد الله : عثمان بن سعد : ضعيف

Abdullah (Dârimî) : "Osman b. Said zayıftır" demiştir.⁹³

b) Büyük ve küçük bevl ederken kibleye yönelmenin nehyi hususunda gelen iki hadisin ilkinin senedinde

أخبرنا ابو عاصم ، عن ابن جريج ، عن عبد الكريم ، عن الوليد بن مالك

geçen Abdülkerim hakkında bir sonraki hadiste Dârimî şöyle demektedir.

وعبد الكريم : شبه المتروك

Abdülkerim: " Metrukun benzeridir. " 94

3- Hadisin senedinde bulunan ravilerdeki şüphesini izhar eder.

أخبرنا عمرو بن عون ثنا ابو عوانة عن هلال بن حميد الوزان عن عبد الرحمن بن ابي
Senedindeki Hilâl b. Humeyd el-Vezzân hususunda şöyle demektedir: ليلي عن البراء

قال ابو محمد: هلال بن حميد ارى : ابو حميد الوزان

92) Dârimî, a.g.e, II, 306. h.no: 2500.

93) Dârimî, a.g.e, II, 375. h.no: 2681.

94) Dârimî, a.g.e, I, 178. h.no: 665

"Hilâl b. Humeyd zannederim Ebû Humeyd el-Vezzan'dır. "95

4- Hadisin isnadının sıhhatını belirtir:

Ammar b. Yasir'den gelen hadisin sıhhati hususunda şöyle demektedir:

قال عبد الله : صحَّ اسناده

" Bu hadisin senedi sahihtir " 96

5- Şeyhlerinden hadisi nasıl aldığını rivayet sîgalarıyla belirtir.

a) Rivayet Sigaları:

أخبرنا، حدثنا، عن

b) Kısaltmaları:

نا، ثنا

6-Dârimî bazen bir hadisin muhtelif rivayetleri arasındaki sıhhat farkına da işaret eder.

Sineğin yemeğe düşmesi hususunda gelen, biri Abid b. Huneyn, diğeri Ebû Hureyre'den gelen iki hadisin sıhhati hakkında

قال ابو محمد : وحديث عبید بن جنین اصح

Ebû Muhamed (Dârimî) : " Abid b. Huneyn'in hadisi daha sahihtir demiştir. "97

7- Dârimî ver yer ravilerin hüviyetlerini tesbit eder. Misaller :

a) أخبرنا احمد بن عبد الله ، ثنا زهير ، عن سليمان ، عن انس

Senedinde geçen Süleyman'ın kimliği hususunda

قال عبد الله : سليمان : هو التيمي

" Süleyman'ın, Süleyman et-Temimî'nin olduğunu söylemiştir " 98

b) أخبرنا يزيد بن هارون ، ثنا هشام ، عن ابي يحيى ،

عن ابي جعفر

95) Dârimî, a.g.e, I, 353, h. no: 1334.

96) Dârimî, a.g.e, I, 208, h.no: 745.

97) Dârimî, a.g.e, II, 135, h.no: 2039.

98) Dârimî, a.g.e, II, 368, h.no: 2660.

قال ابو محمد : ابو جعفر : رجل من الانصار

Senedindeki Ebû Cafer'in kimliği hususunda Ebû Muhammed (Dârimî) şöyle demektedir : "Ebû Cafer ensardan bir kişidir." ⁹⁹

c) أخبرنا عثمان بن محمد، ثنا زبد بن حباب، حدثني يحيى بن أيوب الحضرمي
أخبرني عياش بن عباس الحميري عن أبي حصين الحميري عن أبي عامر

Senedindeki Ebû Amir'in hakkında Dârimî şöyle demektedir:

ابو عامر شيخ لهم .

"Ebû Amir onların şeyhidir". ¹⁰⁰

d)

حدثنا سعيد بن عامر عن شعبة عن يزيد بن أبي زياد عن عيسى عن رجل عن سعد بن عبادة

Senedinde geçen İsa'nın kimliği hususunda şöyle demektedir.

قال ابو محمد : عيسى هو ابن فائد

" Seneddeki İsa, İsa b. Faid'dir". ¹⁰¹

8 - Dârimî bazen senedde geçen râvilerin nisbeleri hakkında açıklama yapar :

Bu ümmetin fırkalara ayrılması hususunda gelen hadisin senedinde geçen الحرازي
hususunda Dârimî şöyle demektedir :

قال عبدالله : الحراز قبيلة من اهل اليمن :

"Yemen ehlerinden bir kabiledir." ¹⁰² الحراز

9- Dârimî Sünen'inde mürsel munkatı ve maktû rivayetlere yer verir. Misaller:

a) Mürsel rivayete örnek:

أخبرنا ابو النعمان ثنا فطر عن عطاء، قال : قال
رسول الله صلعم : اذا اصاب احدكم مصيبة فليذكر مصابه بي ، فإنها من اعظم المصائب

⁹⁹) Dârimî, a.g.e, II, 397, h.no: 2739.

¹⁰⁰) Dârimî, a.g.e, II, 364, h.no: 2648.

¹⁰¹) Dârimî, a.g.e, II, 529, h.no: 3340 .

¹⁰²) Dârimî, a.g.e, II, 314 , h.no: 2518.

Bize Ebû'n Numan, Fadr'dan , O da Atâ'dan haber verdi. Resûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Sizden birisine bir musibet isabet ettiği zaman, bana isabet eden musibeti hatırlasın."

Çünkü o musibetlerin en büyüğüdür. " 103

Bu rivayette; tabiinden olan Atâ ,sahabiye atlayarak direk Resulullah'dan (s.a) rivayet ettiği için bu rivayet mürseldir.

b) Munkatı rivayete örnek:

أخبرنا أبو عاصم، ثنا محمد بن عمار بن حزم، حدثني عبد الله بن عبد الرحمن
قال: قال رسول الله -صلى الله عليه وسلم-: لا يطلب هذا العلم أحد لا يريد به إلا الدنيا
إلا حرم الله عليه عرف الجنة يوم القيامة

Bize Ebû Asım , Muhammed b. Ammare b. Hazm'dan , O da Abdullah b. Abdurrahim'den rivayet etti.

Resûlullah (s.a) şöyle buyurdu:

" Bir kimse bu ilmi sırf dünya için isterse, Allah kıyamet gününde cennetin kususunu ona haram kılar." 104

Bu rivayette Resulullah'dan (s.a) önce iki ravi atlandığından hadis munkatıdır. 105

c) Maktû rivayet örnek:

أخبرنا أحمد بن الحجاج، قال سمعت سفيان، عن ابن المنكدر، قال: إن
العالم يدخل فيما بين الله وبين عباده، فليطلب لنفسه المخرج

Bize Ahmed b. Haccac haber verdi ve şöyle dedi: Süfyan' dan işittim. O da İbnu'l Münkedir'den işitti.

103) Dârimî, a.g.e, I, 53, h.no: 58.

104) Dârimî, a.g.e, I,92,h.no: 257.

105) Ebû Davud bu hadisi "Abdullah b. Abdurrahman; Said b. Yesar, Ebu Hureyre tarikiyle mevsul olarak rivayet etmiş. Dârimî, a.g.e, I 92 (Muhakkiklerin dipnotundan)

" Alim Allah'la kulları arasına girerde kendisi için bir çıkış yolu talep eder."¹⁰⁶

Bu rivayet tabiünden İbnu'l Munkedir'de kaldığı için maktûdur.

10-Başka ravilerin hadisin kendilerine nasıl ulaştığını belirtir.

Ebû Hüreyre'den , çocuğunu inkar eden kimse hakkında gelen hadisin sonunda;

قال عبدالله ، قال محمد بن كعب القرظي وسعيد يحدثه به بهذا : قد بلغني هذا الحديث عن رسول الله صلى الله عليه وسلم

Burada Said'in bu hadisi, bir önceki rivayetten anlaşıldığına göre Ebû Hureyre'nin ismini vermeden بلغنى lafzı ile rivayet ettiği, Muhammed b. Ka'b tarafından belirtilmiştir. ¹⁰⁷

11- Senedde kendi yanında hangi ravinin dediğinin doğru olduğunu bildirir.

Ganimetlerin nasıl taksim edileceği hususunda gelen hadisin senedinde geçen ravilerin hangisinin dediğinin doğru olduğu hakkında

قال ابو محمد : الصواب عندي : ما قال زكريا في الاسناد .

Ebû Muhammed (Dârimî): "Benim yanımda doğru olan isnadında Zekeriya'nın dediğidir" demiştir.¹⁰⁸

¹⁰⁶⁾ Dârimî, a.g.e, I, 65. h.no: 137.

¹⁰⁷⁾ Dârimî, a.g.e, II, 204, h.no: 2238.

¹⁰⁸⁾ Dârimî, a.g.e, II, 296, h.no: 2470.

NETİCE

Dârimî, yetmişbeş yıllık ömrü boyunca doğruluğu, takvası, kanaatkarlığı, hilm, vera ve ibadeti darb-ı mesel getirmekle diğer insanlara örnek bir yaşayış ve şahsiyet ortaya koymuştur. Dârimî, bu dünyadan göçeli onbir asır gibi uzun bir zaman geçmesine rağmen İslamî ilimlerde bilhassa hadis sahasında isminden sık sık bahsedilen bir alim olmuş ise bunu Sünen ismi ile meşhur eserine borçludur. Dârimî muhaddis olmakla birlikte aynı zamanda bir müfessir ve fakih olarak da tanınmıştır.

Hadis ilmindeki ehliyeti ve ahlâkî kişiliği ile alimlerin övgüsüne mazhar olmuştur. Bilhass ilmi bakımdan en üst seviyede olan birdevirde yaşamış ve böyle bir devirde Kütüb-i Hamse müelliflerinin hocası olmuştur. Bu durum onun hadis ilmindeki dırayetinin en önemli göstergesidir.

Dârimî'nin Sünen'inin kendine özgü bir mukaddimesi vardır. Sünen'i meydana getiren değişik konulu kitaplar, fıkıh kitaplarındaki tertibe göre düzenlenmiştir. Bu kitapların sonuncusu Fedâiu'l-Kur'an'a ait olanıdır. Dârimî'nin bu eserinin ismi hususunda ihtilaflar görülür. Ancak kitabın muhtevası sünen eserlerin özelliğini taşımaktadır. Her sünende olduğu gibi içinde mürsel, münkatı ve mevkuf hadislere yer verilir. Sülesiyyatının çok olması eserin önemli ve ayrı bir özelliğidir.

Dârimî'nin Sünen'i muteber hadis kitabı olarak kabul edilmiş ve hatta bazı hadisçiler tarafından Kütüb-i Sitte'nin İbn Mâce yerine altıncısı olmaya layık görülmüştür. Ancak kitabın bütün hadisleri "sahih hadis" şartlarını taşımadığı için buna "sahih" adının verilip verilemeyeceği münakaşalıdır. Bunun yanında zayıf ravileri az, münker ve şaz hadisleri nadirdir.

Ayrıca genel hatlarıyla yaptığımız incelemede Sünen'deki hadislerin yarısından fazlası Kütüb-i Sitte'nin müellifleri tarafından rivayet edilmiş olduğu, Dârimî'nin tek başına rivayet ettiği hadislerin oranının çok az olduğu tesbit edilmiştir. Bu durum da Sünendeki hadislerin Kütüb-i Sitte seviyesinde olduğunu göstermektedir.

Dârimî bir kısım hadislere notlar eklemiş ve o konuyla ilgili kendi görüşünü belirtmiş bazı raviler hakkında bilgi vermiş ve onları tenkide tabi tutmuştur.

İşte hadise ait yazılmış eserlerin arasında mühim bir yer tutan Sünen'i yazmış olan Dârimî, hadis ilmi sahasında önemli bir şahsiyettir. Sünen'i Kütüb-i Sitte arasına girecek kadar sağlam bir sıhhat derecesinde bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

- 1- Abd b. Humejd, Müsned, Yazma, Fatih Millet Kütüphanesi Feyzullah Ef. böl Numara 548.
- 2- Abdülaziz Dehlevi ; Büstanû'l Muhaddisin (Trc : A. Osman Koçkuzu), Ank. 1986.
- 3- Abdulhamid Şânûha; Tahrıcu Sulasıyyatı el-Buhâri et-Tirmizî İbn Mâce ed-Dârimî, Beyrut-1985.
- 4- Abdullah Aydınlı ; Hadis İstılahları Sözlüğü, İst. 1987.
- 5 - Abdurrezzak es-San'anî ; Musannef, (thk. Habiburrahman el-Azamî) I -IV, Beyrut - 1983.
- 6- Adil Nüveyhiz ; Mûcemu'l Müfessirin, I-II, Beyrut - 1983.
- 7- Ahmed Atiyyetullah ; el-Kamusu'l İslamiyye, I-V, Kahire -1963.
- 8- Ahmed b. Hanbel ; Müsned, I-IV, İst. 1982.
- 9- Ali Özek ; Hadis Ricali, İst. 1967.
- 10- Ali Yardım ; Hadis I-II, İzmir-1984.
- 11- Brokelmann ; (GAL)Geschichte der Arabischen Litteratur , I-II, Leiden - 1943-1949; Supplementband, I - III, Leiden, 1937 - 1942.
- 12- Buhârî; el-Camı's Sahih, I-VIII, Tsz.
- 13- ; Kitabu't Tahiru'l Kebir, I-IX, Diyarbakır- Tsz.
- 14- ; Tarihu's sağîr (thk: Mahmud İbrahim Ziyad) I-II, Kahire-1976.
- 15- Dârimî ; Sünen'üd-Dârimî (thk. Fevvez Ahmed Zemrili ve Halid es-Seb'al Alemi) I-II Beyrut-1987 .
- 16- Dâvûdî, Tabakatu'l Müfessirin, I-II, Beyrut-Tsz.
- 17- Ebû Bekir b. Ebî Şeybe; Musannef, I - XVI, Bombay - 1981.
- 18 -Ebû Davud, Süleyman b. Eş'a ses Sicistani, Sünen ,I-IV, İst-Tsz
- 19- Ebû Ubeyd Kasım b. Sellam; Garibul Hadis, I-V, Beyrut - 1987.
- 20-; Kitabul İman,(thk. Muhammed Nasıreddin el-Elbanî), Kuveyt - 1985.
- 21- Ebû Zehv; Muhammed, el-Hadis ve'l Muhaddisun, Mısır-1958.
- 22- Fuat Sezgin; Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar, İst.1956.
- 23- ; (GAS) Geschicte des Arabischen Schrifftums , I-IX, Leiden-1967

- 24- Hacı Halife, Keşfu'z-Zunun, I-II, İst -1941.
- 25- Hakkı Dursun Yıldız ; Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi Abbâsiler Maddesi, I, İst- 1989
- 26- Halife b. Hayyat; Müsned, Beyrut-1985.
- 27- Hasan İbrahim Hasan; Siyasi - Dinî - Kültürel - Sosyal İslam Tarihi (trc. İsmail Yiğit, Sadreddin Gümüş, A. Turan Aslan, Yakup Çiçek), İst- 1987.
- 28- el-Hatıb el-Bağdadî; el-Kifaye fi ilmi'r-Rivâye, Haydarabat-1397.
- 29-;Tarihu Bağdat, I-XVI, Kahire-1931'den ofset
- 30- Hazrecî; Ahmed b. Abdullah el-Ensari; Hulâsetü Tehzibu'l Kemal fi Esmâi'r-Rical, Beyrut-1979.
- 31- Humeydî; Müsned, I-II, Beyrut-1381.
- 32- Hüseyin b. Muhammed b. Hasan Diyarbekrî;Tarihü'l Hams,I-II, Beyrut-Tsz.
- 33- Hüseyin Algül ; İslâm Tarihi, I-IV, İst- 1987.
- 34- H. H. Schader ; İslâm Ansiklopedisi, Semerkant Maddesi, X, Ank- 1980.
- 35- el-İrâkî , Zekeriya b. Muhammed el-Ensari; Şerhu Elfiyetu Irâkî (Hazırlayan Muhammed b. el-Hüseyn el-İrâkî el-Hüseyni), I-III, Beyrut-Tsz.
- 36- el-İrâkî , Zeynuddin el-Hüseyn; et-Takyîd ve'l-İzah Şerhu Muhaddimeti İbn's-Salah (thk : Abdurrahman Muhammed Osman) Kuveyt-Tsz.
- 37- İtr Nureddin ; Menhecü'n-Nakd fi Ulumi'l hadis, Şam-1981
- 38- İbn Ebi Hâtim er-Râzî ; Kitabu'l Cerh ve't-Ta'dil, I-IX, Beyrut-1952
- 39- İbn Hacer ; el-İsabe fi Temyizi's- Sahabe, I-IV, Beyrut- 1328.
- 40-; Metâlibu'l Aliye, (thk. Habiburrahman el-Azamî), I-V,Beyrut - 1987
- 41-..... ; Lisanû'l Mizan ; I- XI, Beyrut -1986.
- 42-..... ; Tehzibü't- Tehzib, I-XII, Beyrut-1325.

- 43 ; Takribu't- Tehzib, I-II, Beyrut-1975.
- 44-İbnu'l Esir ; İzzuddin el-Cezerî, el-Lûbâb fi Tehzîbi'l Esmâ, I-II Beyrut -43- İbn Mâce, Sünen. (thk: M.Fuat Abdulbâkî).I-II,1985. 1980.
- 45 ; el-Kâmil fi't-Tarih, I-XIII, Beyrut-1979
- 46- İbnu'l İmad ; Abdulhay, Şezâratü'z- Zeheb, I-IV, (Mücellled üç cild) Beyrud Tsz.
- 47- İbn Kesir ; el-Bidaye ve'n Nihaye, I-XIV, Beyrut-1977
- 48- İbn Keyyal ; Ebû'l-Berekât Muhammed Ahmed, el-Kevakibu'n Ney yırat fi ma'rifeti men ihtilata mine'r- Ruvâti's- Sikat (thk: Abdulkayyûm Abdurabbinnebi), Beyrut-1981)
- 49- İbn Mâce, Sünen. (thk.M.Fuat Abdulbâkî). I - II, 1985
- 50- İbnu's-Salah, Ulumu'l-Hadis (thk. Nureddin Itr), Şam-1984.
- 51- İbn Sa'd, Tabakatü'l Kubra, Beyrut - 1985.
- 52- İbn Tağrıberdî ; en-Nücumu'z-Zahire, I-XIII, Kahire- Tsz.
- 53- İbn Teymiye ; Mecmu'ül fetava, XXXVII, Riyad-1381.
- 54- İsmail Paşa ; Hediyyetu'l Arifin, I-II,Tahran-1967.
- 55- İsmail Cerrahoğlu; Tefsir Tarihi, Ank.-1988.
- 56- İsmail L. Çakan; Hadis Edebiyatı ,İst-1985.
- 57-; Ana Hatlarıyla Hadis,İst- 1983.
- 58- İraniyyun ve Edebi'l Arap, I-IV, Tahran- 1983.
- 59- Kehhâle, Ömer Rıza ; Mu'cemu'l-Müellifin, I-XIV,Beyrut-Tsz.
- 60- Kettâni, Muhammed b. Ca'fer, er-Risaletu'l- Müstadrefe, İst-1986.
- 61- Leknevî; Ebû'l-Hasenât, el-Ecvibetü'l-Müstarefe, İst-1986.
- 62-; er-Ref 've't-Tekmil fi'l Cerh ve't- Ta'dil (thk: Abdülfettah Ebû Gudde , Halep -Tsz.
- 63- el-Makdisî, Muhammed b. Tahiru'l Makdisî, Şûrutu Eimmeti's-Sitte, (thk: M. Zahidül Kevseri) Mısır-1357.
- 64- el-Maraşlı, Yusuf Abdurrahman, Ilmu Fihristi'l-Hadis, Beyrut-1986.
- 65- Muhammed b.Ebi Ya'la;Tabakatü'l-Henabile, I-IV Kahire -1952 Ofset.

- 66- Müslim; Sahih, İstanbul-Tsz.
- 67- Mubarekfurî; Mukaddimetu Tuhfeti'l-Ahvezi, I-II, Kahire-1359.
- 68- M.Zubeyr Sıddıkî; Hadis Edebiyatı Tarihi, (trc. Yusuf Ziya Kavakçı), İst-1966
- 69- Moh. Ben, Cheneb; İslâm Ansiklopedisi, Dârimî maddesi , Ank- 1980.
- 70- Philip K.Hitti; Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi (Trc. Salih Tuğ)I-IV, İst-1980.
- 71- Saîd b. Mansur; Sünen, I-II, Beyrut-1985.
- 72- es-Sem'anî; el-Ensab, I-X, Beyrut-1980
- 73- Subhi Salih; Hadis İlimleri ve İstilahları (Trc:M.Yaşar Kandemir), Ank- 1988.
- 74- Suyutî; Tabakatu'l Huffaz, Beyrut-1983.
- 75- ; Tedribu'r-Ravi, I-II, Medine-1392.
- 76- Şemseddin Samî; Kamusu'l-A'lam, I-VI, İst-1306.
- 77- Talat Koçyiğit; Hadis Tarihi, Ank-1981.
- 78-..... ; Hadis Usulü, Ank- 1987.
- 79- Taşköprüzâde; Miftahu's-Seade (thk.Kâmil Kamil Bekrî ve Abduvehhab Ebû'n-Nûr)I-II- ,Kahire-Tsz.
- 80- Tirmizî; Sünen, Beyrut-1357.
- 81- Yakut Hamevî; Mu'cemu'l Büldan, I-V, Beyrut-Tsz.
- 82- Zehebî; Düvelü'l-İslâm, Beyrut-1985.
- 83-..... ; el-İber fi Ahbârî Men Ğaber (thk. Ebû Hacer Muhammd b. Saîd Besyanî Zağlol) I-IV, Beyrut-1985.
- 84-.....; Mizânu'l-İ'tidal (thk.Ali Muhammed el-Becâvi), I-IV, Beyrut-1963
- 85-; Siyeru A'lami'n-Nûbela (thk. Ekrem el-Bûşî) I-XXV, Beyrut-1983.
- 86-.....; Tezkiretü'l-Huffâz, I-V (Mücelled üç cild) Beyrut-Tsz.
- 87- Zirikli, Hayreddin, el-A'lam, Beyrut-Tsz.

KARMA İNDEKS

A			
bbâsi,	2,3,4,5,6	Ebû Bekir b.Mücahid,	5
.bd b. Humejd,	11,24,35, 48	Ebû Berze,	11
.bdulhak Dehlevî,	52, 55	Ebû Dâvûd,	31, 35
.bdulhamid Şunuhe,	33, 34, 45	Ebû Fazl b. Tahir el-Makdisî	52
.bdullah b. Ahmed,	46	Ebû Hanife,	4
.bdulah b.Ahmed b.Hanbel,	30	Ebû Hatim er,Razî,	35
.bdullah b. Mübarek,	8	Ebû Hamid eş-Şarkî,	37
.bdürrezzak b. Hemmam,	5	Ebû Hasan el-Eşarî,	6
.bdurrezzak b. Es-San'ani,	3	Ebû Hureyre,	10.39
ffan b. Müslim,	17	Ebû Hüseyin en-Nurî,	6
hmet Paşa	46	Ebû Huzeyl el-Allaf,	5
hmed b. Hanbel,	1,5,6,26,32,35,46,48	Ebû Kilâbe,	39
mmar b. Yasır,	77	Ebû Mansur Maturidi,	6
		Ebû Muhammed,	4.8
		Ebû Umeyye,	39
		Ebû'l-Vakt,	46
		Ebû'l-Velid et-Tayalisi,	25
		Ebû Zur'a	54
		Emeviler,	5
		Emin,	2
		Ezher,	45
		F	
		Fedâilu'l-Kur'an,	33
		Fuat Sezgin,	16, 33
		H	
		Hacı Halife,	33
		Halife b. Hayyat,	24
		Haris el-Muhasibî,	6
		Harünürreşid,	2
		Hatıb el-Bağdâdî,	12,13,33, 34,47
		Haydarabat,	45
		Hicaz,	4.1
		Hilâl b. Humejd,	76
		Hindistan,	45
		Horasan,	10,11,12
		Hümejd,	76
		I-İ	
		Irak,	4.1
		İrakî,	51
		İbnu'l Cevzî,	56

B			
ağdat,	3,5,10,,11,12,15		
akî b. Mahled,	31, 32		
eyrut,	44		
eyazid-i Bestami,	6		
eytü'l-Hikme,	3		
işr b. Mu'temer,	5		
uhâra,	11		
uhârî,	4,5,8,13,14,26,41,51		

C			
afer b. Avn,	25		
afer b.Muhammed el-Firyabi,	26.32		
ahız,	5		
oncondance,	45		
üneyd-i Bağdâdî,	6		

D			
elhi,	45		
maşk ,	4145		

E			
bû Ali el-Cübbaf,	5		
bû Ali el-Kerabisî,	6		
bû Asım ,	70		
bû Bekir b. Ebi Şeybe,	4		

on Ebi Duad,	5	Muhammed b. Yusuf,	25
on Hacer,	51, 52, 53	Mu'tezile,	5
on Hibban,	37, 42	Mubarekfûrî	34
on Küllâb el-Basrî,	5	Mukâtil b. Süleyman,	4
on Mâce,	4, 54	Muntasır,	2
onu's-Salah,	48	Münker,	55
on Teymiye,	38	Müsned,	47, 48, 50
brahim b. Ethem,	6	Müstain,	2
sa b. Ömer,	31, 46	Mütevekkil,	2, 5
ihak b. Ahmed b. Halef,	13		
snad-ı ali,	53		
alya,	2		
		N	
		Nazzam,	1
		Nesai,	4,26,35
		Nisabur,	13
		Nuruosmaniye,	34
		Ö	
anpur,	43, 45	Ömer b.Abdullaziz,	3
araderya,	4	Ömer b.Muhammed	11
azvin	56		
ettanî,	51		
itabu'l-Camî,	33		
itabu'l-Kiraat,	5		
öprülü,	34		
ütüb-i Sitte,	4,52, 56		
ütüb-i Hamse,	35, 52		
uknov,	45		
		R	
		Rabiatü'l-Adeviyye,	6
		Rusya,	11
		S	
a'mer b. Raşid,	3		
a'rûf-i Kerhî,	6	Saduk,	37
aktû,	48, 49	Saîd b.Munsur,	25
alik b. Enes,	3, 4	Seffah,	2
averaünnehir,	6, 11	Sehl et-Tüsteri,	6
edine,	3,4,11	Selahattin el-Alâî,	53
ehdî	2	Semerkant,	8,10,11,13,15
ekke,	3	Semur e b. Cundeb,	73
e'mun,	2,3,5	Seyfurrahman Mustafa,	45
erfu,	47, 48	Sicilya,	2
erv,	13	Suriye,	10
evkuf,	48, 49	Suyutî,	33, 47, 50, 51
oğaltaî	51	Süleyman b. Harb,	69
uhammed b.Abdullah b. Num eyr	12, 36	Süfyan,	75
uhammed Abdullah Adl	45	Sümame b.Eşres,	5
uhammed b. Beşsar,	36		
uhammed Fuad Abdulbakî,	54		
uhammed Naim Ata,	45	Şafi,	35
		Ş	

Şakik-i Belhi,	6	Z	
Şaz,	55		
Şibli,	6		
V			
Vasık,	2, 5	Zehebî,	1, 10, 32, 33, 36, 46, 48
Vasıt,	13	Zekeriya, b. Adî,	23
Vera,	37	Zerafşan,	11
Y			
Yahya b. Sellâm	5	Zilhicce,	13
Yezîd b. Harun,	25	Zühd,	37